

Εγχειρίδιο για την ενσωμάτωση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας

στις τοπικές κοινωνικές και αναπτυξιακές
πολιτικές, δράσεις, μέτρα και προγράμματα

ΥΠΟΕΡΓΟ 2
«ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΩΝ ΕΡΓΑΛΕΙΩΝ
ΥΠΟΕΡΓΟΥ 1»

στο πλαίσιο της Πράξης

«Ολοκληρωμένη Υπηρεσία Καταπολέμησης των Διακρίσεων και Προώθησης της Κοινωνικής Ένταξης των Ατόμων με Αναπηρία, των Ατόμων με Χρόνιες Παθήσεις και των Οικογενειών τους που Διαβιούν στην Περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας» με κωδικό ΟΠΣ (MIS) 5011444

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Ε.Π. Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Έκδοση:

**Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με
Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.)**

Κεντρικά γραφεία: Ελ. Βενιζέλου
236, Τ.Κ. 163 41, Ηλιούπολη

Τηλ.210 9949837,

Fax +30 210 5238967,

e-mail: esaea@otenet.gr,

Ιστοσελίδα: <http://www.esamea.gr>

Αθήνα, 2020

Ο παρών Οδηγός υλοποιήθηκε από το Κέντρο Ευρωπαϊκού
Συνταγματικού Δικαίου – Ίδρυμα Θεμιστοκλή & Δημήτρη
Τσάτσου (ΚΕΣΔ)

ΚΕΝΤΡΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ
ΔΙΚΑΙΟΥ

ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗ ΚΑΙ ΔΗΜΗΤΡΗ ΤΣΑΤΣΟΥ

Η παρούσα έκδοση συγχρηματοδοτήθηκε από την Ελλάδα και από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό ταμείο) στο πλαίσιο της Πράξης «ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗΣ ΤΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΩΘΗΣΗΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ, ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΧΡΟΝΙΕΣ ΠΑΘΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ ΤΟΥΣ ΠΟΥ ΔΙΑΒΙΟΥΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ» που εντάσσεται στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ 2014-2020», Άξονα προτεραιότητας: ΑΞ9Β – Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας – ΕΚΤ, Επενδυτική προτεραιότητα: 9iii Καταπολέμηση κάθε μορφής διακρίσεων και προώθηση των ίσων ευκαιριών και Ειδικό στόχο: 9iii1 Περιορισμός των διακρίσεων που υφίστανται οι ευπαθείς ομάδες πληθυσμού στην εκπαιδευτική διαδικασία και στην καθημερινή τους διαβίωση.

Επιμέλεια βιβλίου -
Εκτύπωση

eIKONA
ΚοιΣΠΕ Αθηνών

Κοι.Σ.Π.Ε. ΑΘΗΝΩΝ
«Η ΕΙΚΟΝΑ»
Μεσογείων 154, Αθήνα 11527
τηλ.: 210 7473951,
fax: 210 7474072
e-mail:
koispeeikona@outlook.com.gr

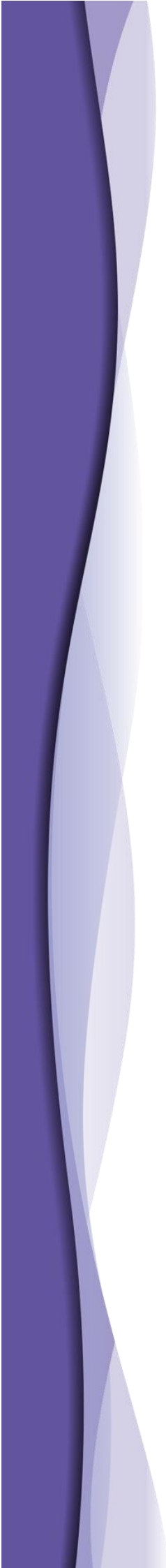
Παραγωγή Προσβάσιμης
Έκδοσης LargePrint (PDF):

infalia

INFALIA PC
ΒΕΠΕ Θεσσαλονίκης
(κτίριο Γ2), Πυλαία 55535
τηλ.: 2310 365180,
e-mail: info@infalia.com
Ιστοσελίδα: www.infalia.com

Πίνακας Περιεχομένων

Πρόλογος.....	2
1. Εισαγωγή	4
2. Βασική ορολογία & αποσαφήνιση εννοιών.....	6
3. Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες & η δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας	14
3.1 Η ενσωμάτωση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας ως μεθοδολογία	19
3.2 Εμπόδια στην ενσωμάτωση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας και τρόποι άρσης αυτών .	25
4. Οι θεσμικές υποχρεώσεις της Περιφέρειας και των Δήμων.....	32
5. Συμμετοχή των οργανώσεων του αναπηρικού κινήματος στις διαδικασίες διαβούλευσης και λήψης αποφάσεων	42
5.1 Διαδικασίες διαβούλευσης	43
5.2 Διαδικασίες λήψης αποφάσεων.....	44
6. Εκτίμηση & αξιολόγηση των επιπτώσεων στα άτομα με αναπηρία.....	45
6.1 Η διαδικασία εκτίμησης/αξιολόγησης των επιπτώσεων στα άτομα με αναπηρία σε πέντε βήματα	49

6.2	Κρίσιμα ερωτήματα που πρέπει να εξετάζονται κατά τη διαδικασία εκτίμησης/αξιολόγησης των επιπτώσεων στην αναπηρία	52
6.3	Συγκέντρωση στοιχείων και πληροφοριών για τον προσδιορισμό και την παρακολούθηση των επιπτώσεων	55
7.	Η ενσωμάτωση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας στις κοινωνικές και αναπτυξιακές πολιτικές	66

Πρόλογος

Το παρόν εγχειρίδιο εκπονήθηκε από το «Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου - Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου» στο πλαίσιο υλοποίησης του Υποέργου 2 της Πράξης *«Ολοκληρωμένη Υπηρεσία Καταπολέμησης των Διακρίσεων και Προώθησης της Κοινωνικής Ένταξης των Ατόμων με Αναπηρία, των Ατόμων με Χρόνιες Παθήσεις και των Οικογενειών τους που Διαβιούν στην Περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας»*, της οποίας δικαιούχος είναι η Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.). Η Πράξη, η οποία εντάσσεται στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Κεντρική Μακεδονία 2014-2020» και συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Εγχειρίδιο για την ενσωμάτωση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας

(ΕΚΤ) και από Εθνικούς Πόρους, αποτελεί την πρώτη ολοκληρωμένη και πολυεπίπεδη παρέμβαση σε περιφερειακό επίπεδο προς όφελος των ατόμων με αναπηρία, χρόνιες παθήσεις και των οικογενειών τους, καθώς στοχεύει: α) στην ευαισθητοποίηση στη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας των σημαντικότερων παραγόντων χάραξης και εφαρμογής πολιτικών σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, β) στην ενημέρωση των ίδιων των ατόμων με αναπηρία, χρόνιες παθήσεις και των οικογενειών τους για τα δικαιώματά τους, γ) στη βελτίωση της εξυπηρέτησης των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις από σημαντικές για την κοινωνική τους ένταξη υπηρεσίες, δ) στην αναβάθμιση των δεξιοτήτων των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις μέσω της παροχής συμβουλευτικής υποστήριξης, επαγγελματικής κατάρτισης, πρακτικής άσκησης και απόκτησης πιστοποίησης και ε) στη βελτίωση των ευκαιριών απασχόλησής τους καθώς και στη διευκόλυνση της ένταξης και επανένταξής τους στην εργασία. Η συνεργασία της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας με την Ε.Σ.Α.μεΑ. για την υλοποίηση της προαναφερθείσας Πράξης αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση, το οποίο ελπίζουμε να ακολουθήσουν και οι υπόλοιπες Περιφέρειες της χώρας.

Ιωάννης Βαρδακαστάνης
Πρόεδρος Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία

1. Εισαγωγή

Αν και έχουν περάσει σχεδόν επτά χρόνια από τότε που η ελληνική Βουλή κύρωσε με τον ν.4074/2012 τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, με την οποία κατοχυρώνεται η δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας, ο βαθμός ενσωμάτωσής της στις πολιτικές, τα μέτρα, τις δράσεις, τα προγράμματα κ.λπ. είναι ιδιαίτερα περιορισμένος εξαιτίας της πολύχρονης επικράτησης του ιατρικού μοντέλου της αναπηρίας. Με το Μέρος Δ' του ν.4488/2017 καθίσταται υποχρεωτική η ενσωμάτωση της οπτικής των ανθρώπινων δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία σε κάθε εθνική, περιφερειακή και τοπική πολιτική, διοικητική διαδικασία, δράση, μέτρο, πρόγραμμα κ.λπ. Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη την προαναφερθείσα υποχρέωση, και συνακόλουθα τον νέο ρόλο που η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας και οι Δήμοι που υπάγονται σε αυτήν καλούνται να διαδραματίσουν, το παρόν εγχειρίδιο στοχεύει:

- στην άρση των στερεοτυπικών αντιλήψεων και την καλύτερη κατανόηση της αναπηρίας υπό τη

δικαιωματική οπτική μέσω της αποσαφήνισης βασικών εννοιών,

- στην ενίσχυση της ικανότητας της περιφερειακής και τοπικής αυτοδιοίκησης να ενσωματώνει τη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας στις κοινωνικές και αναπτυξιακές πολιτικές, μέτρα, δράσεις, προγράμματα, κ.λπ. μέσω της παροχής γενικών κατευθύνσεων, μεθοδολογιών και εργαλείων.

Το εγχειρίδιο απευθύνεται:

- στα επιστημονικά και υπηρεσιακά στελέχη της περιφερειακής και τοπικής αυτοδιοίκησης που συμμετέχουν στον σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικών και αναπτυξιακών πολιτικών, μέτρων, δράσεων, προγραμμάτων κ.λπ.,
- στα αιρετά στελέχη που λαμβάνουν αποφάσεις σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Τέλος, το εγχειρίδιο μπορεί να φανεί χρήσιμο στους κοινωνικούς εταίρους και τους επιστημονικούς φορείς που επιθυμούν να ενσωματώσουν την οπτική των ανθρώπινων δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις στη δράση τους.

2. Βασική ορολογία & αποσαφήνιση εννοιών

Για τις ανάγκες του παρόντος εγχειριδίου, και με στόχο την προώθηση ενιαίας αντίληψης και γλώσσας, ακολουθεί παράθεση και αποσαφήνιση βασικών εννοιών.

Διεθνής Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες¹: περιλαμβάνει τα μέτρα που πρέπει τα κράτη να λαμβάνουν για την προστασία και προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία. Η Σύμβαση δεν δημιουργεί ειδικά δικαιώματα, αλλά ορίζει με ποιο τρόπο όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι ελευθερίες εφαρμόζονται στα άτομα με αναπηρία. Με τη Σύμβαση καθιερώνεται η δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας, δηλαδή αναγνωρίζονται τα άτομα με αναπηρία ως υποκείμενα με πλήρη δικαιώματα και ελευθερίες, ικανότητα αυτοπροσδιορισμού και πλήρους συμμετοχής σε όλες τις σφαίρες της οικονομικής, κοινωνικής, πολιτικής και πολιτιστικής ζωής.

¹ Διαθέσιμη στο: <http://www.esaea.gr/help/86-legal-framework/symbasi/547-symbasi-oie-gia-ta-dikaiomata-ton-atomon-me-anapiria>

Αναπηρία (“disability”): πρόκειται για «μια εξελισσόμενη έννοια», «προκύπτει από την αλληλεπίδραση μεταξύ των εμποδιζόμενων προσώπων και των περιβαλλοντικών εμποδίων και των εμποδίων συμπεριφοράς που παρεμποδίζει την πλήρη και αποτελεσματική συμμετοχή τους στην κοινωνία, σε ίση βάση με τους άλλους» (προοίμιο, εδάφιο ε) της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες).

Άτομα με αναπηρία (“persons with disabilities”): «τα άτομα με μακροχρόνιες σωματικές, ψυχικές, διανοητικές ή αισθητηριακές δυσχέρειες, οι οποίες σε αλληλεπίδραση με διάφορα εμπόδια, ιδίως θεσμικά, περιβαλλοντικά ή εμπόδια κοινωνικής συμπεριφοράς, δύναται να παρεμποδίσουν την πλήρη και αποτελεσματική συμμετοχή των ατόμων αυτών στην κοινωνία σε ίση βάση με τους άλλους» (άρθρο 6, παρ.1 του ν.4488/2017 - βλ. επίσης άρθρο 1 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες). Ο όρος-ομπρέλα «άτομα με αναπηρία» περιλαμβάνει διάφορες κατηγορίες αναπηρίας, οι οποίες μπορεί να είναι εμφανείς ή μη ορατές, σοβαρές ή ελαφρές, μόνιμες ή προσωρινές, μεμονωμένες ή συνδυασμός αυτών. Οι βασικές κατηγορίες στις οποίες ταξινομούνται οι διάφορες αναπηρίες είναι οι εξής: α) Κινητική αναπηρία (π.χ. άτομα με τετραπληγία, παραπληγία, απουσία άνω ή κάτω άκρων

κ.λπ.), β) Αισθητηριακή αναπηρία (π.χ. κωφοί, βαρήκοοι, τυφλοί ή άτομα με προβλήματα όρασης), γ) Νοητική/γνωστική/αναπτυξιακή αναπηρία (π.χ. άτομα με αυτισμό), δ) Ψυχική αναπηρία (π.χ. άτομα με μανιοκατάθλιψη, σχιζοφρένεια κ.λπ.), ε) Χρόνιες παθήσεις (π.χ. άτομα με θαλασσαιμία, νεφροπάθεια, σακχαρώδη διαβήτη), στ) Άλλες αναπηρίες (π.χ. άτομα με σύνδρομο Down), ζ) Βαριές και πολλαπλές αναπηρίες.

Διακρίσεις λόγω αναπηρίας ή χρόνιας πάθησης:
«σημαίνει οποιαδήποτε διάκριση, αποκλεισμό ή περιορισμό βάσει της αναπηρίας, η οποία έχει ως σκοπό ή επίπτωση να εμποδίσει ή να ακυρώσει την αναγνώριση, απόλαυση ή άσκηση, σε ίση βάση με τους άλλους, όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών στον πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, ατομικό ή οποιοδήποτε άλλο τομέα. Περιλαμβάνει όλες τις μορφές διακρίσεων, συμπεριλαμβανομένης και της άρνησης παροχής εύλογης προσαρμογής» (βλ. άρθρο 2 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες). Υπάρχουν διάφορα είδη διάκρισης (βλ. άρθρο 2, παρ.2, ν.4443/2016 - Αρ. ΦΕΚ 230 Α' /09.12.2016). Οι διακρίσεις σε βάρος των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις παίρνουν τη μορφή εμποδίων. Η ύπαρξη εμποδίων σε έναν τομέα λειτουργεί ανασταλτικά για τη συμμετοχή των ατόμων

με αναπηρία στους υπόλοιπους τομείς (π.χ. η έλλειψη προσβασιμότητας στο δομημένο περιβάλλον και στα μέσα μαζικής μεταφοράς δυσκολεύει την ένταξή τους στην εκπαίδευση, στην απασχόληση κ.λπ.).

Εμπόδιο: οτιδήποτε θέτει φραγμό στην αυτόνομη και ισότιμη συμμετοχή (δηλαδή στην πρόσβαση) των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις σε όλες τις δραστηριότητες. Τα εμπόδια μπορεί να είναι θεσμικά, αρχιτεκτονικά, τεχνολογικά, συμπεριφορικά, ιδεολογικά (π.χ. στάσεις, αντιλήψεις) και να εντοπίζονται στην επικοινωνία, στην πληροφόρηση, στις πρακτικές, στις διαδικασίες κ.λπ.

Πρόσβαση: το δικαίωμα συμμετοχής όλων των πολιτών, συμπεριλαμβανομένων και των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις, σε όλες τις σφαίρες της ζωής, και ως εκ τούτου στη χρήση των υποδομών, των υπηρεσιών και των αγαθών.

Προσβασιμότητα (“accessibility”): το χαρακτηριστικό του περιβάλλοντος (δομημένου/κτιριακές υποδομές ή ηλεκτρονικού/ηλεκτρονικές εφαρμογές), μιας υπηρεσίας ή ενός αγαθού που διασφαλίζει την αυτόνομη, ασφαλή και άνετη προσέγγιση και χρήση αυτών από όλους τους χρήστες, δίχως διακρίσεις φύλου, ηλικίας, αναπηρίας και λοιπών χαρακτηριστικών (σωματική διάπλαση, δύναμη, αντίληψη κ.λπ.).

Εύλογες Προσαρμογές (“reasonable accommodations”): οι «απαραίτητες και κατάλληλες τροποποιήσεις και ρυθμίσεις, οι οποίες δεν επιβάλλουν ένα δυσανάλογο ή αδικαιολόγητο βάρος, όπου απαιτείται σε μια συγκεκριμένη περίπτωση, προκειμένου να διασφαλιστούν, για τα άτομα με αναπηρίες, η απόλαυση ή η άσκηση, σε ίση βάση με τους άλλους, όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών» (άρθρο 2 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες). Η διαφορά μεταξύ «προσβασιμότητας» και «εύλογων προσαρμογών» είναι πως η προσβασιμότητα αφορά το σύνολο των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις ως ομάδα, ενώ η εύλογη προσαρμογή είναι εξατομικευμένη. Σύμφωνα με το άρθρο 10 του ν.4443/2016 (Αρ. ΦΕΚ 232 Α’/09.12.2016), «ο εργοδότης υποχρεώνεται στη λήψη όλων των ενδεδειγμένων κατά περίπτωση μέτρων, προκειμένου τα άτομα αυτά να έχουν δυνατότητα πρόσβασης σε θέση εργασίας, να ασκούν αυτήν και να εξελίσσονται, καθώς και δυνατότητα συμμετοχής στην επαγγελματική κατάρτιση, εφόσον τα μέτρα αυτά δεν συνεπάγονται δυσανάλογη επιβάρυνση για τον εργοδότη». Η «προσαρμογή» θεωρείται «εύλογη» όταν: α) δικαιολογείται από την κατηγορία και το βαθμό βαρύτητας της αναπηρίας και β) το κόστος της δεν είναι τόσο υψηλό ώστε να δημιουργεί οικονομικό πρόβλημα στον φορέα που την

παρέχει. Ωστόσο, σύμφωνα με τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, η υποχρέωση παροχής εύλογων προσαρμογών δεν αφορά μόνο στον τομέα της απασχόλησης, αλλά και σε άλλους τομείς, όπως είναι η εκπαίδευση, η κατάρτιση, η διά βίου μάθηση.

Ενσωμάτωση ή ένταξη ή διάχυση ή συμπερίληψη της διάστασης της αναπηρίας στις πολιτικές που αφορούν στον γενικό πληθυσμό (“disability mainstreaming”): πρόκειται για τη διαδικασία/στρατηγική με την οποία οι απόψεις και οι εμπειρίες των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις περιλαμβάνονται στον σχεδιασμό, την εφαρμογή, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση των πολιτικών, διαδικασιών, δράσεων, μέτρων και προγραμμάτων, σε όλες τις σφαίρες της οικονομικής, κοινωνικής, πολιτικής και πολιτιστικής ζωής, έτσι που τα άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις να ωφελούνται εξίσου με τους υπόλοιπους πολίτες. Με το “disability mainstreaming” επιτυγχάνεται η άρση των υφιστάμενων και η αποφυγή της δημιουργίας νέων εμποδίων σε βάρος των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις, τα οποία αποτελούν την κύρια αιτία του αποκλεισμού τους από την κοινωνία. Ο όρος “disability mainstreaming” χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στο πεδίο της ισότητας

των φύλων (“gender mainstreaming”). Έκτοτε υιοθετήθηκε ως εργαλείο για την προώθηση της ισότητας των φύλων σε όλα τα επίπεδα. Στο πεδίο της αναπηρίας η ιδέα του “disability mainstreaming” συναντάται για πρώτη φορά στην παρ. 3 του Κανόνα 14 των Πρότυπων Κανόνων των Ηνωμένων Εθνών για την Εξίσωση των Ευκαιριών για τα Άτομα με Αναπηρίες (1993)². Αυτή βασίζεται στη διαπίστωση αφενός ότι τα προβλήματα που σχετίζονται με την αναπηρία -όπως και τα προβλήματα που σχετίζονται με το φύλο- είναι διατομεακά και απαιτούν μια ολιστική προσέγγιση, αφετέρου πως η διοχέτευση πόρων σε «ειδικά» προγράμματα μπορεί να οδηγήσει στην περιθωριοποίηση και τον διαχωρισμό των ατόμων με αναπηρία από την υπόλοιπη κοινωνία (π.χ. ειδικά σχολεία, ιδρύματα κλειστής περίθαλψης κ.λπ.). Καθώς υπάρχουν πολλές διαφορετικές ερμηνείες του “disability mainstreaming” και σημαντικές διαφοροποιήσεις για το τι σημαίνει στην πράξη, παραθέτουμε δύο ορισμούς αναγνωρισμένων φορέων.

² Πιο συγκεκριμένα, στην παρ. 3 του Κανόνα 14 αναφέρεται το εξής: «οι ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των ατόμων με αναπηρίες πρέπει να ενσωματώνονται στα γενικά αναπτυξιακά σχέδια και να μην αντιμετωπίζονται χωριστά».

Economic and Social Council - United Nations, 2007:

Η ενσωμάτωση της διάστασης της αναπηρίας αφορά στη διαδικασία αξιολόγησης των επιπτώσεων στα άτομα με αναπηρία οποιασδήποτε προγραμματισμένης δράσης, συμπεριλαμβανομένης της νομοθεσίας, των πολιτικών και των προγραμμάτων, σε όλους τους τομείς και σε όλα τα επίπεδα. Πρόκειται για μια στρατηγική που καθιστά τα ενδιαφέροντα και τις εμπειρίες των ατόμων με αναπηρία αναπόσπαστη διάσταση του σχεδιασμού, της εφαρμογής, της παρακολούθησης και της αξιολόγησης των πολιτικών και των προγραμμάτων σε όλους τους πολιτικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς τομείς προκειμένου τα άτομα με αναπηρία να επωφελούνται εξίσου, και να μην δεικνύονται οι ανισότητες. Τελικός στόχος είναι η επίτευξη της ισότητας των ατόμων με αναπηρία.

Handicap International, 2009: Η ενσωμάτωση της διάστασης της αναπηρίας αποτελεί στρατηγική με την οποία οι απόψεις και οι εμπειρίες των ατόμων με αναπηρία συμπεριλαμβάνονται ως αναπόσπαστο κομμάτι στον σχεδιασμό, την εφαρμογή, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση πολιτικών και προγραμμάτων σε όλους τους πολιτικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς τομείς, έτσι που τα άτομα με αναπηρία να ωφελούνται εξίσου.

3. Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες & η δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας

Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών (ΗΕ) για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες υπογράφηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση στις 30 Μαρτίου 2007 και κυρώθηκε από αυτήν στις 23 Δεκεμβρίου 2010. Πρόκειται για γεγονός ιστορικής σημασίας, καθώς συνιστά την πρώτη συνθήκη για τα ανθρώπινα δικαιώματα που κυρώνεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η Σύμβαση τέθηκε σε εφαρμογή στις 22 Ιανουαρίου 2011. Η Ελλάδα υπέγραψε τη Σύμβαση στις 30 Μαρτίου 2007 και την κύρωσε με τον ν.4074/2012 (Αρ. ΦΕΚ 88 Α΄/11.04.2012). Στη Σύμβαση, η αναπηρία, που πλέον αναγνωρίζεται ως στοιχείο της ανθρώπινης ποικιλομορφίας, αποτελεί μια «εξελισσόμενη» και δυναμική έννοια που προκύπτει από την αλληλεπίδραση τριών παραγόντων: i) των χαρακτηριστικών των εμποδιζόμενων προσώπων ii) των περιβαλλοντικών εμποδίων και iii) των εμποδίων συμπεριφοράς. Η αλληλεπίδραση αυτή προκαλεί την αναπηρία, υπό την έννοια ότι εμποδίζει την πλήρη και

αποτελεσματική συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε όλες τις πτυχές της οικονομικής, κοινωνικής, πολιτικής και πολιτιστικής ζωής σε ίση βάση με τους άλλους. **Το πλέον σημαντικό είναι ότι η Σύμβαση σηματοδοτεί τη μετάβαση της διεθνούς κοινότητας από το ιατρικό στο κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας, και την οριστική αποδοχή και υιοθέτηση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας ή, διαφορετικά, τη μετάβαση από την προσέγγιση των ατόμων με αναπηρία ως αντικειμένων φιλανθρωπίας, θεραπευτικής παρέμβασης και πρόνοιας, στην αναγνώρισή τους ως υποκειμένων με πλήρη δικαιώματα και ελευθερίες, ικανότητα αυτοπροσδιορισμού και πλήρους συμμετοχής σε όλες τις σφαίρες της οικονομικής, κοινωνικής, πολιτικής και πολιτιστικής ζωής.**

Εγχειρίδιο για την ενσωμάτωση της
δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας

Ιατρικό/ατομικό μοντέλο της αναπηρίας	Κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας	Δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας (προέκταση του κοινωνικού μοντέλου)
Η αναπηρία ορίζεται με ιατρικούς όρους και ταυτίζεται με τη βλάβη.	Η αναπηρία ορίζεται ως προϊόν της κοινωνίας (κοινωνική κατασκευή).	Η αναπηρία ορίζεται ως η αλληλεπίδραση ανάμεσα στις δυσκολίες που αυτή προκαλεί από τη μια μεριά και τα εμπόδια που θέτει το περιβάλλον και η συμπεριφορά από την άλλη.
Τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζονται ως ασθενείς/ αντικείμενα.	Τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζονται ως δρώντα υποκείμενα.	Τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζονται ως φορείς δικαιωμάτων και ελευθεριών, με ικανότητα αυτοπροσδιορισμού

Εγχειρίδιο για την ενσωμάτωση της
δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας

		και πλήρους συμμετοχής σε όλες τις σφαίρες της οικονομικής, κοινωνικής, πολιτικής και πολιτιστικής ζωής.
Η αναπηρία ως ατομικό πρόβλημα.	Η αναπηρία ως κοινωνικό πρόβλημα.	Η αναπηρία ως ζήτημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων.
«Κανονικοποίηση» του ατόμου προκειμένου να προσαρμοστεί στο περιβάλλον/ Κοινωνική ενσωμάτωση	Προσαρμογή του περιβάλλοντος (δομημένο, ηλεκτρονικό, κοινωνικό κ.λπ.), των υπηρεσιών και διαδικασιών ώστε να ικανοποιούνται και οι ανάγκες των ατόμων με αναπηρία/ Κοινωνική ένταξη.	Διαμόρφωση ενός νέου νομικού «πολιτισμού» για την αναπηρία.

Καθώς σκοπός της Σύμβασης, σύμφωνα με το άρθρο 1, είναι *«η προαγωγή, προστασία και διασφάλιση της πλήρους και ισότιμης απόλαυσης όλων των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών από όλα τα άτομα με αναπηρία και η προώθηση του σεβασμού της εγγενούς αξιοπρέπειας»*, αυτό σημαίνει ότι η Σύμβαση δεν κατοχυρώνει νέα, αλλά αναδιατυπώνει ισχύοντα δικαιώματα, καλύπτοντας όλα τα πεδία της δημόσιας πολιτικής και το σύνολο των θεμελιωδών δικαιωμάτων (ατομικά, κοινωνικά, πολιτικά). Τα κράτη που έχουν κυρώσει τη Σύμβαση δεσμεύονται να διασφαλίσουν υφιστάμενα δικαιώματα στα οποία αποτυπώνονται νέα πρότυπα (π.χ. εύλογες προσαρμογές, προσβασιμότητα, καθολικός σχεδιασμός), ενώ παράλληλα αποσαφηνίζεται ο τρόπος εφαρμογής γενικών δικαιωμάτων, όπως είναι το δικαίωμα στη ζωή (άρθρο 10), η ισότητα ενώπιον του νόμου (άρθρο 12) κ.ά. υπό το πρίσμα της αναπηρίας. Για να γίνουν οι διατάξεις της Σύμβασης πραγματικότητα απαιτείται αφενός η άρση κάθε εμποδίου και η κατάργηση κάθε διάταξης του εθνικού δικαίου που παράγει ή αναπαράγει διακρίσεις, αφετέρου η θέσπιση συγκεκριμένων νομοθετικών, κανονιστικών, διοικητικών ρυθμίσεων και μέτρων εφαρμογής. Πέραν όμως των

προαναφερθέντων, απαραίτητη είναι και η ενσωμάτωση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας σε κάθε νομοθεσία, πολιτική, μέτρο, δράση, προγράμματα κ.λπ. Σύμφωνα λοιπόν με το άρθρο 4, παρ. 1, εδάφιο γ, της Σύμβασης, τα κράτη υποχρεούνται να **«λαμβάνουν υπόψη την προστασία και την προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρίες σε όλες τις πολιτικές και τα προγράμματα»**. Η διάταξη αυτή νοείται ως **ρήτρα της Σύμβασης για την ενσωμάτωση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας στις πολιτικές και τα προγράμματα**, η οποία μάλιστα πρέπει να ερμηνεύεται σε συνδυασμό με το άρθρο 19, εδάφιο γ) της Σύμβασης, το οποίο υποχρεώνει τα κράτη να διασφαλίζουν ότι **«οι κοινοτικές υπηρεσίες και εγκαταστάσεις για τον πληθυσμό είναι διαθέσιμες, σε ίση βάση, στα άτομα με αναπηρίες και ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους»**.

3.1 Η ενσωμάτωση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας ως μεθοδολογία

Η ενσωμάτωση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας στις πολιτικές (“disability mainstreaming”) συνδέεται άμεσα με τη μετάβαση από το ιατρικό/ατομικό στο κοινωνικό μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας. Πιο

συγκεκριμένα, από την υιοθέτηση της αντίληψης ότι η αναπηρία επηρεάζεται σε καθοριστικό βαθμό από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, προκύπτει το ζήτημα ότι η οπτική των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία πρέπει να ενσωματώνεται στις πολιτικές και τα προγράμματα που αφορούν όλες τις σφαίρες της οικονομικής, κοινωνικής, πολιτικής και πολιτιστικής ζωής. Η ενσωμάτωση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας σε πολιτικές, μέτρα, δράσεις, προγράμματα κ.λπ. κωδικοποιείται στα εξής ερωτήματα: Ποιες είναι οι συνέπειες μιας πολιτικής, μέτρου, δράσης, προγράμματος κ.λπ., θετικές και αρνητικές, για τα άτομα με αναπηρία, τα άτομα με χρόνιες παθήσεις και τις οικογένειές τους; Πώς πρέπει αυτή η πολιτική, το μέτρο, η δράση, το πρόγραμμα, κ.λπ. να σχεδιαστεί ώστε όχι μόνο να μην αποκλείει, αλλά και να διευκολύνει τα άτομα με αναπηρία και τα άτομα με χρόνιες παθήσεις να ασκήσουν τα συνταγματικά κατοχυρωμένα και ανθρώπινα δικαιώματά τους; Η διαδικασία αυτή προϋποθέτει:

Πρώτον, τη **συμμετοχή** αναγνωρισμένων αντιπροσωπευτικών οργανώσεων του αναπηρικού κινήματος, ατόμων και ομάδων που έχουν εύλογο ενδιαφέρον για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και

χρόνιες παθήσεις, στον **σχεδιασμό**, την **εφαρμογή**, την **παρακολούθηση** και την **αξιολόγηση** των πολιτικών, μέτρων, δράσεων, προγραμμάτων κ.λπ. σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο.

Δεύτερον, την **εκ των προτέρων εκτίμηση των επιπτώσεων** των πολιτικών, μέτρων, δράσεων κ.λπ. στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις, καθώς και τη διαμόρφωση ποσοτικών και ποιοτικών δεικτών και τη συλλογή δεδομένων και στατιστικών στοιχείων για την αναπηρία, μέσω των οποίων είναι εφικτή **η εκ των υστέρων μέτρηση και αξιολόγηση των επιπτώσεων**.

Πρέπει να εξετάζονται οι επιπτώσεις στην ισότιμη άσκηση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία και των ατόμων με χρόνιες παθήσεις με την ιδιότητά τους τόσο ως εξυπηρετούμενων όσο και ως εργαζομένων. Τις περισσότερες φορές, η δεύτερη διάσταση αγνοείται. Σε τομείς δε όπως είναι η επιχειρηματικότητα, ο αθλητισμός, ο πολιτισμός κ.λπ. πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και οι επιπτώσεις σε επιχειρηματίες, αθλητές και καλλιτέχνες/δημιουργούς με αναπηρία/χρόνια πάθηση αντίστοιχα.

Τρίτον, την **εφαρμογή των αρχών του καθολικού σχεδιασμού** υπηρεσιών, προϊόντων, διαδικασιών, περιβαλλόντων και οργανωτικών δομών, διότι με αυτόν τον τρόπο μπορεί να διασφαλιστεί η χρήση τους από όλους στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό, χωρίς να απαιτούνται ειδικές προσαρμογές ή εξειδικευμένος σχεδιασμός, καθώς και την **παροχή εύλογων προσαρμογών**.

Ωστόσο, η ενσωμάτωση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας σε πολιτικές, μέτρα, δράσεις, προγράμματα κ.λπ. σε καμιά περίπτωση δεν αποτελεί λόγο για την κατάργηση των εξειδικευμένων και στοχευμένων πολιτικών, μέτρων, δράσεων, προγραμμάτων κ.λπ. προς όφελος των ατόμων με αναπηρία. Αντιθέτως δε, σύμφωνα με τα Ηνωμένα Έθνη: **α)** πρέπει να επιδιώκεται η πρόληψη και αντιμετώπιση, σε όλες τις πτυχές της ζωής, διαρθρωτικών κοινωνικών ανισοτήτων μεταξύ των ατόμων με αναπηρία και των ατόμων χωρίς αναπηρία, η καθολική συμμετοχή και η ίση μεταχείριση όλων και **β)** πρέπει να λαμβάνονται ειδικά μέτρα για την ενδυνάμωση των ατόμων με αναπηρία και την ανταπόκριση σε επιμέρους ανάγκες που προκύπτουν από αυτήν. Πρόκειται για προσέγγιση που συνδυάζει αφενός πολιτικές που απευθύνονται στο σύνολο της κοινωνίας, έχοντας όμως

λάβει υπόψη εκ των προτέρων τη διάσταση της αναπηρίας ώστε να αποτρέπονται αποκλεισμοί και διακρίσεις, αφετέρου πολιτικές στοχευμένες στα άτομα με αναπηρία που να ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες ανάγκες τους. Η λήψη θετικών μέτρων δράσης³ προς όφελος των ατόμων με αναπηρία συνιστά συνταγματική επιταγή⁴.

³ Θετικά μέτρα δράσεις νοούνται τα θεσμικά (π.χ. σύστημα ποσόστωσης), διοικητικά και άλλα μέτρα που εφαρμόζονται σε συγκεκριμένους τομείς, τα οποία απευθύνονται σε ειδικές κατηγορίες πολιτών (γυναίκες, άτομα με αναπηρία κ.λπ.), σε βάρος των οποίων υφίστανται και λειτουργούν κοινωνικοοικονομικές διακρίσεις που παρεμποδίζουν την απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους εξίσου με τους υπόλοιπους πολίτες. Ο γενικός ορισμός αφορά σε μέτρα που έχουν στόχο να διευκολύνουν την πρόσβαση συγκεκριμένων ομάδων του πληθυσμού σε κατοχυρωμένα δικαιώματα, στον ίδιο βαθμό με τους υπόλοιπους πολίτες.

⁴ Σύμφωνα με το άρθρο 21 παρ. 6 του Συντάγματος της χώρας «τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας».

**Βασικές αρχές για την ενσωμάτωση της
δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας σε
πολιτικές, μέτρα, προγράμματα, δράσεις κ.λπ.**

- ✓ Η ευθύνη για την εφαρμογή της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας αφορά όλα τα επίπεδα διοίκησης.
- ✓ Για την εφαρμογή της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας στην πράξη πρέπει να υπάρχει πολιτική βούληση καθώς και δέσμευση επαρκών οικονομικών και ανθρώπινων πόρων.
- ✓ Ο αρχικός προσδιορισμός των προβλημάτων σε όλα τα πεδία δράσης πρέπει να είναι τέτοιος ώστε να μπορούν να εντοπιστούν υφιστάμενες διαφορές και ανισότητες μεταξύ ατόμων με και χωρίς αναπηρία.
- ✓ Για την παρακολούθηση της προόδου εφαρμογής της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας απαιτείται η ανάπτυξη μηχανισμών επαρκούς λογοδοσίας και δείκτες.
- ✓ Η ενσωμάτωση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας ως διαδικασία απαιτεί την ευρεία και ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε όλα τα επίπεδα λήψης απόφασης και σε όλα τα στάδια (σχεδιασμός, εφαρμογή, παρακολούθηση, αξιολόγηση).
- ✓ Η ενσωμάτωση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας δεν αντικαθιστά την ανάγκη για στοχευμένες πολιτικές και μέτρα, ούτε επίσης καταργεί την ανάγκη

για ξεχωριστά τμήματα και υπηρεσίες για θέματα των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις.

- ✓ Συνεχής επιμόρφωση των στελεχών της περιφερειακής και τοπικής αυτοδιοίκησης με σκοπό την υιοθέτηση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας και τον εφοδιασμό τους με γνώσεις και ικανότητες για την αποτελεσματική ενσωμάτωση και εφαρμογή της σε πολιτικές, μέτρα, δράσεις, προγράμματα κ.λπ.

3.2 Εμπόδια στην ενσωμάτωση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας και τρόποι άρσης αυτών

- **ΕΜΠΟΔΙΟ 1: Στερεότυπα, εσφαλμένες αντιλήψεις και προκαταλήψεις σε βάρος των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις**

Υπάρχουν πολλά αρνητικά στερεότυπα, προκαταλήψεις και εσφαλμένες αντιλήψεις σύμφωνα με τις οποίες η αναπηρία είναι πρόβλημα, και τα άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις δεν μπορεί παρά να είναι παθητικοί αποδέκτες υπηρεσιών και προνομίων, άτομα εξαρτώμενα από το περιβάλλον τους, μειωμένων δυνατοτήτων και λιγότερο αποδοτικά. Τέτοιου είδους αντιλήψεις οδηγούν σε διακριτική μεταχείριση σε βάρος τους, στην

περιθωριοποίησή τους, προσβάλλουν συνταγματικά κατοχυρωμένα και θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα - μεταξύ των οποίων το δικαίωμα στη διαφορετικότητα και την προσωπική ανάπτυξη - και παρεμποδίζουν την πλήρη και ισότιμη συμμετοχή τους στην κοινωνία, σε ισότιμη βάση με τους άλλους πολίτες.

➤ **ΕΜΠΟΔΙΟ 2: Έλλειψη γνώσης και τεχνογνωσίας σε θέματα αναπηρίας**

Πολλά στελέχη της περιφερειακής και τοπικής αυτοδιοίκησης στερούνται θεωρητικών γνώσεων και τεχνογνωσίας σε σχέση με την αναπηρία, τις διαφορετικές κατηγορίες της, τα συνταγματικά κατοχυρωμένα και θεμελιώδη δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις, το θεσμικό πλαίσιο που τα προστατεύει, τα εμπόδια και τις διακρίσεις που υφίστανται. Η έλλειψη γνώσης συνεπάγεται την ανεπαρκή και αναποτελεσματική ανταπόκριση στις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις με τρόπο που να διασφαλίζεται η ισότιμη μεταχείρισή τους, ο σεβασμός στη διαφορετικότητά τους και η προώθηση της πλήρους ένταξής τους στην κοινωνία.

ΑΡΣΗ ΕΜΠΟΔΙΩΝ 1 και 2: Ευαισθητοποίηση και εκπαίδευση-κατάρτιση

Η αποτύπωση της εξέλιξης της αντίληψης της αναπηρίας προς τη δικαιωματική προσέγγιση σε θεσμούς, και εν συνεχεία η διάδοση, υιοθέτηση και εμπέδωση στην κοινωνία των αλλαγών και των νέων θέσεων για την αναπηρία, συνιστά μία διαδικασία που απαιτεί διαρκή και συστηματική υποστήριξη. Κατά συνέπεια, κάθε περιφερειακή και δημοτική αρχή οφείλει να ευαισθητοποιεί, να ενημερώνει διαρκώς και να εκπαιδεύει τα στελέχη της σχετικά με την αναπηρία και τις διαφορετικές κατηγορίες της, τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και τις διαφορετικές ανάγκες τους, καθώς και τα εμπόδια και τις διακρίσεις που αντιμετωπίζουν στην προσπάθειά τους να συμμετέχουν ισότιμα σε όλες της πτυχές της ζωής ως φορείς δικαιωμάτων, και όχι ως αντικείμενα/αποδέκτες φιλανθρωπίας. Η ευαισθητοποίηση και η εκπαίδευση πρέπει να λαμβάνει χώρα σε διαβούλευση/συνεργασία με αντιπροσωπευτικές οργανώσεις των ατόμων με αναπηρία και ειδικούς εμπειρογνώμονες προκειμένου να επιφέρει τα μέγιστα δυνατά αποτελέσματα.

➤ **ΕΜΠΟΔΙΟ 3: Έλλειψη πληροφοριών και δεδομένων**

Ένα σημαντικό εμπόδιο στην αποτελεσματική ενσωμάτωση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας σε πολιτικές, δράσεις, μέτρα και προγράμματα κ.λπ. είναι η έλλειψη δεδομένων σχετικών με την αναπηρία. Η έλλειψη δεδομένων μπορεί να αφορά τις συνθήκες διαβίωσης των ατόμων με αναπηρία, την κατάσταση προσβασιμότητας του περιβάλλοντος (φυσικού, δομημένου και ηλεκτρονικού) στο οποίο διαβιούν, τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν προκειμένου να ασκούν πλήρως και ισότιμα τα δικαιώματά τους, αλλά και τον βαθμό συμμετοχής τους στο οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό γίγνεσθαι και στη λήψη αποφάσεων που τα αφορούν.

ΑΡΣΗ ΕΜΠΟΔΙΟΥ 3: Διερεύνηση και εκτίμηση της υφιστάμενης κατάστασης

Δεδομένου ότι η αναπηρία καθορίζεται σε σημαντικό βαθμό από τις συνθήκες του περιβάλλοντος (φυσικό, δομημένο, ηλεκτρονικό, κοινωνικό, οικονομικό, πολιτιστικό κ.λπ.) -οι οποίες μπορεί να την επιτείνουν ή να την περιορίζουν- η ενσωμάτωση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας προϋποθέτει την καταγραφή

και κατανόηση αυτών των συνθηκών, καθώς και τη διερεύνηση, σε συνεργασία με τις αντιπροσωπευτικές οργανώσεις των ατόμων με αναπηρία, όλων των υφιστάμενων εμποδίων που δυσκολεύουν την πλήρη και απρόσκοπτη άσκηση των συνταγματικά κατοχυρωμένων και ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Ο εντοπισμός ανισοτήτων και αποκλεισμών που βιώνουν τα άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις, αλλά και η έλλειψη προσβασιμότητας στις υποδομές, τις υπηρεσίες και τα αγαθά που απευθύνονται στο σύνολο των πολιτών, παίζουν σημαντικό ρόλο στη χάραξη και την εφαρμογή πολιτικών που θα σέβονται, θα προστατεύουν και θα προάγουν τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις, και ταυτόχρονα θα ενθαρρύνουν και θα διευκολύνουν τη συμμετοχή τους σε θεσμούς, λειτουργίες και δραστηριότητες σε ίση βάση με τα άτομα χωρίς αναπηρία.

➤ **ΕΜΠΟΔΙΟ 4: Μη εκπροσώπηση των ατόμων με αναπηρία και των ατόμων με χρόνιες παθήσεις στη λήψη αποφάσεων και στις διαβουλεύσεις**

Με τον ν.2430/1996 η ελληνική Πολιτεία αναγνώρισε την Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.) ως την αντιπροσωπευτικότερη οργάνωση των ατόμων με αναπηρία στη χώρα. Ωστόσο, αν και σε εθνικό

επίπεδο έχει κατοχυρωθεί θεσμικά η συμμετοχή εκπροσώπων των ατόμων με αναπηρία σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων και διαβουλεύσεων για θέματα που επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα τη ζωή τους, σε τοπικό επίπεδο δεν ισχύει το ίδιο. Η συμμετοχή τους είτε απουσιάζει παντελώς είτε περιορίζεται μόνο σε εξειδικευμένα θέματα που αφορούν αποκλειστικά τα άτομα με αναπηρία. Άλλοτε πάλι, προσπάθειες ενθάρρυνσης της συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία εντάσσονται στο πλαίσιο λειτουργίας άτυπων δικτύων που αναπτύσσονται στην τοπική κοινωνία. Η ανταλλαγή απόψεων επαφίεται ως επί το πλείστον σε μεμονωμένες ενέργειες, και όχι σε θεσμοθετημένες διαδικασίες και μηχανισμούς.

ΑΡΣΗ ΕΜΠΟΔΙΟΥ 4: Συμμετοχή των αντιπροσωπευτικών οργανώσεων των ατόμων με αναπηρία σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων και διαβουλεύσεων

Η συμμετοχή αντιπροσωπευτικών οργανώσεων των ατόμων με αναπηρία σε διαδικασίες διαβούλευσης και λήψης αποφάσεων πρέπει να κατοχυρώνεται θεσμικά και να διασφαλίζεται σε όλες τις περιπτώσεις, όπου πολιτικές, δράσεις, μέτρα και προγράμματα έχουν άμεσο ή έμμεσο αντίκτυπο στην άσκηση των δικαιωμάτων των ατόμων με

Εγχειρίδιο για την ενσωμάτωση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας

αναπηρία και χρόνιες παθήσεις. Ως εκ τούτου, η συμμετοχή εκπροσώπων του αναπηρικού κινήματος πρέπει να ενθαρρύνεται και να διασφαλίζεται σε επίπεδο φορέων, θεσμών, διοικητικών οργάνων κ.λπ., αλλά και σε όλα τα στάδια (σχεδιασμός, εφαρμογή, παρακολούθηση και αξιολόγηση) κάθε στρατηγικής και πολιτικής που αφορά στον γενικό πληθυσμό.

4. Οι θεσμικές υποχρεώσεις της Περιφέρειας και των Δήμων

Στον ν.4488/2017 προβλέπονται οι παρακάτω υποχρεώσεις για τις Περιφέρειες και τους Δήμους της χώρας:

1) Η υποχρέωση για την οριζόντια ενσωμάτωση της διάστασης της αναπηρίας σε κάθε δημόσια πολιτική, διοικητική διαδικασία, δράση, μέτρο και πρόγραμμα.

Σύμφωνα με το άρθρο 62, παρ. 1, όλες οι υπηρεσίες των Περιφερειών και των Δήμων οφείλουν να ενσωματώσουν *«τη διάσταση της αναπηρίας σε κάθε δημόσια πολιτική, διοικητική διαδικασία, δράση, μέτρο και πρόγραμμα της αρμοδιότητάς τους με στόχο την εξάλειψη, αποκατάσταση και αποτροπή ανισοτήτων μεταξύ ατόμων με και χωρίς αναπηρίες»*. Για τον σκοπό αυτό υποχρεούνται να:

- Υποβάλλουν εκθέσεις στα Επιμέρους Σημεία Αναφοράς σχετικά με τις δράσεις, τα μέτρα και τα προγράμματα που υιοθετούν για την επίτευξη της ισότητας των ατόμων με αναπηρία. Σύμφωνα με το άρθρο 71, παρ. 3, του ν.4488/2017, τα Επιμέρους Σημεία Αναφοράς συστήνονται στην έδρα κάθε

Περιφέρειας και κάθε Δήμου. Μπορεί να είναι είτε ο Περιφερειάρχης ή ο Δήμαρχος είτε, ύστερα από δική τους απόφαση, οργανική μονάδα επιπέδου Γενικής Διεύθυνσης, Διεύθυνσης ή Τμήματος. Τα Επιμέρους Σημεία Αναφοράς υποβάλλουν τις εκθέσεις τους στο Κεντρικό Σημείο Αναφοράς, το οποίο σύμφωνα με το άρθρο 70, παρ.1, του ίδιου νόμου είναι η Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

- Υιοθετούν ποσοτικούς και ποιοτικούς δείκτες για τα θέματα αναπηρίας, όπως αυτοί καθορίζονται από αρμόδια διεθνή και ευρωπαϊκά όργανα, προκειμένου να καθίσταται δυνατή η μέτρηση και η αξιολόγηση της ένταξης της διάστασης της αναπηρίας.
- Συλλέγουν και τηρούν επιμέρους στατιστικά στοιχεία για την αναπηρία ως προς τους τομείς ευθύνης τους.

«Κλειδιά» για την ενσωμάτωση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας στις περιφερειακές και τοπικές πολιτικές

- ✓ Διαβούλευση με τις οργανώσεις του αναπηρικού κινήματος με στόχο την ενσωμάτωση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας στον

στρατηγικό και επιχειρησιακό προγραμματισμό της Περιφέρειας και των Δήμων.

- ✓ Θεσμική συμμετοχή εκπροσώπων του αναπηρικού κινήματος σε όλες τις επιτροπές, τις ομάδες εργασίας κ.λπ. της Περιφέρειας και των Δήμων.
- ✓ Εκπαίδευση, σε συνεργασία με οργανώσεις του αναπηρικού κινήματος, των στελεχών της περιφερειακής και τοπικής αυτοδιοίκησης σε ζητήματα αναπηρίας.
- ✓ Έλεγχος της τήρησης της εφαρμογής των υφιστάμενων θεσμικών διατάξεων που αφορούν στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και των ατόμων με χρόνιες παθήσεις.
- ✓ Αξιοποίηση των απόψεων των ατόμων με αναπηρία, των ατόμων με χρόνιες παθήσεις και των γονέων/κηδεμόνων τους που απασχολούνται στις υπηρεσίες της Περιφέρειας και των Δήμων.
- ✓ Διαμόρφωση ποσοτικών και ποιοτικών δεικτών αναφορικά με τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και των ατόμων με χρόνιες παθήσεις ανά τομέα πολιτικής.
- ✓ Συλλογή και επεξεργασία στατιστικών στοιχείων και δεδομένων αναφορικά με τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και των ατόμων με χρόνιες παθήσεις.
- ✓ Τροποποίηση υφιστάμενων εγκυκλίων, αδειών, κανονισμών που δημιουργούν διακρίσεις σε βάρος των

ατόμων με αναπηρία, των ατόμων με χρόνιες παθήσεις και των οικογενειών τους.

- ✓ Συμπερίληψη της αρχής της μη διάκρισης λόγω αναπηρίας και των αρχών του καθολικού σχεδιασμού ως κριτηρίων επιλεξιμότητας σε όλες τις δημόσιες συμβάσεις έργων.
- ✓ Σύναψη προγραμματικών διμερών συμβάσεων συνεργασίας με οργανώσεις του αναπηρικού κινήματος για την εκτέλεση έργων ή την παροχή υπηρεσιών με σκοπό την προστασία και τη στήριξη ατόμων με αναπηρία.

II) Η υποχρέωση για τον καθολικό σχεδιασμό διοικητικών προϊόντων, περιβαλλόντων και υπηρεσιών.

Σύμφωνα με το άρθρο 63, παρ. 1, οι Περιφέρειες και οι Δήμοι «υποχρεούνται να τηρούν τις αρχές του καθολικού σχεδιασμού του άρθρου 2 της Σύμβασης, όπως εξειδικεύονται και επικαιροποιούνται κάθε φορά, κατά το σχεδιασμό δημοσίων πολιτικών, διοικητικών υπηρεσιών και προϊόντων, διαδικασιών, περιβαλλόντων και οργανωτικών δομών, που θα μπορούν να χρησιμοποιούνται από όλους στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό, χωρίς να απαιτούνται ειδικές προσαρμογές ή εξειδικευμένος σχεδιασμός». Επιπρόσθετα,

στην ίδια παράγραφο προβλέπεται ότι για την επικαιροποίηση των προδιαγραφών και των οδηγιών εφαρμογής των αρχών του καθολικού σχεδιασμού, οι υπόχρεοι φορείς τελούν σε διαβούλευση με αναγνωρισμένες οργανώσεις του αναπηρικού κινήματος, καθώς και με άτομα και ομάδες ατόμων που έχουν εύλογο ενδιαφέρον για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία (π.χ. γονέων ή/και κηδεμόνων ατόμων με αναπηρία κ.λπ.).

«Καθολικός Σχεδιασμός»

Σημαίνει τον σχεδιασμό προϊόντων, περιβαλλόντων, προγραμμάτων και υπηρεσιών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν από όλους τους ανθρώπους, στη μεγαλύτερη δυνατή έκταση, χωρίς ανάγκη προσαρμογής ή εξειδικευμένου σχεδιασμού. Ο καθολικός σχεδιασμός δεν αποκλείει τις υποβοηθητικές συσκευές για συγκεκριμένες ομάδες ατόμων με αναπηρίες, όπου αυτό απαιτείται. (άρθρο 2 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες). Η διαφορά ανάμεσα στην προσβασιμότητα και στον «Καθολικό Σχεδιασμό» (“Universal Design”) ή «Σχεδιασμό για Όλους» (“Design for All”) ή «Συμπεριληπτικό Σχεδιασμό» (“Inclusive Design”) είναι πως η πρώτη αφορά στα άτομα με αναπηρία, ενώ ο δεύτερος τους πάντες. Κατά συνέπεια, ο «Καθολικός Σχεδιασμός» είναι έννοια ευρύτερη της

προσβασιμότητας. Η εφαρμογή του «Σχεδιασμού για όλους» προσδίδει πρόσθετη αξία και διευρύνει την ομάδα των επωφελούμενων, ενώ περιορίζει την υποχρέωση για πρόβλεψη και παροχή πρόσθετων εξειδικευμένων λύσεων (π.χ. ένα κτίριο προσβάσιμο σε άτομα με κινητική αναπηρία διευκολύνει και τη μετακίνηση ηλικιωμένων ή εγκύων). Στην ουσία διασφαλίζει στην πράξη τη βασική δημοκρατική αρχή του σεβασμού στην ποικιλομορφία και στην ισότητα. Με την εφαρμογή των αρχών του επιτυγχάνεται, όπως ήδη προαναφέρθηκε, η εξάλειψη εμποδίων που αφορούν και στα άτομα με αναπηρία.

Ο «Σχεδιασμός για όλους» βασίζεται στις παρακάτω επτά (7) αρχές (The Center for Universal Design in NCSU)⁵:

1. Ισοτιμία στη δυνατότητα χρήσης: Ο σχεδιασμός απευθύνεται σε άτομα διαφόρων δεξιοτήτων.

2. Προσαρμοστικότητα στη χρήση: Ο σχεδιασμός εξυπηρετεί ένα ευρύ φάσμα ατομικών προτιμήσεων και δεξιοτήτων.

3. Απλή και διαισθητική χρήση: Ο σχεδιασμός είναι εύκολο να κατανοηθεί, ανεξάρτητα από το μορφωτικό επίπεδο, τις εμπειρίες, τις γλωσσικές δεξιότητες ή τη δυνατότητα αντίληψης που διαθέτουν τα άτομα.

⁵ Διαθέσιμες στο: <http://universaldesign.ie/What-is-Universal-Design/The-7-Principles/>

4. Εύληπτη πληροφορία: Ο σχεδιασμός επικοινωνεί στο χρήστη τις απαραίτητες πληροφορίες αποτελεσματικά, ανεξάρτητα από τις συνθήκες περιβάλλοντος ή τις αισθητηριακές ικανότητες του χρήστη.

5. Ανοχή στα λάθη: Ο σχεδιασμός ελαχιστοποιεί τους κινδύνους και τα αρνητικά αποτελέσματα από λανθασμένη ή αθέλητη πράξη.

6. Καταβολή μικρής φυσικής προσπάθειας: Ο σχεδιασμός μπορεί να χρησιμοποιηθεί αποτελεσματικά και άνετα με την καταβολή ελάχιστης προσπάθειας.

7. Κατάλληλες διαστάσεις και επιφάνεια προσέγγισης και χρήσης: Ο σχεδιασμός λαμβάνει υπόψη του τις απαιτήσεις σε διαστάσεις και επιφάνειες για την προσέγγιση, τον χειρισμό και τη χρήση, ανεξάρτητα από τη σωματική διάπλαση του χρήστη, τη στάση του σώματός του και τις δυνατότητες κίνησης που διαθέτει.

Παραδείγματα «Καθολικού Σχεδιασμού»

- **Κείμενο για Όλους**

Στο πλαίσιο του καθολικού σχεδιασμού, αναπτύχθηκε η μέθοδος «Easy-to-Read» («Κείμενο για Όλους») με στόχο τη δημιουργία κειμένων κατάλληλων για κοινό που δυσκολεύεται να διαβάσει για διάφορους λόγους, π.χ. λόγω αναπηρίας, μαθησιακών δυσκολιών, κοινωνικών προβλημάτων κ.λπ.. Πρόκειται για μια

μέθοδο μεταγραφής κειμένου που όχι μόνο διευκολύνει την ανάγνωση, αλλά κυρίως την κατανόηση. Δεν πρόκειται απλώς για αποκωδικοποίηση λέξεων, αλλά για μέθοδο που επιτρέπει στο χρήστη να αποκτήσει γνώση και πάνω απ' όλα να έχει μια εμπειρία που κινητοποιεί τον νου.

- **Πόρτες που ανοίγουν αυτόματα**

Οι πόρτες που ανοίγουν αυτόματα, με την κατάλληλη χρονορύθμιση, οι οποίες εξυπηρετούν τους τυφλούς, τους χρήστες αναπηρικών αμαξιδίων, τους ηλικιωμένους, αυτούς που μεταφέρουν ψώνια, μωρά κ.λπ.

- **Ράμπες**

Οι ράμπες, που ενώ είναι απαραίτητες για τους χρήστες αναπηρικών αμαξιδίων, διευκολύνουν άτομα που μεταφέρουν παιδικά καρότσια, που χρησιμοποιούν μπαστούνι, πατίνια, τους ηλικιωμένους, τον μέσο πεζό κ.λπ.

III) Η υποχρέωση κάθε φυσικού ή νομικού προσώπου δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου να διασφαλίζει την ισότιμη άσκηση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία στο πεδίο των αρμοδιοτήτων ή δραστηριοτήτων του.

Σύμφωνα με το άρθρο 61, παρ. 1, οι Περιφέρειες, οι Δήμοι και οι εποπτευόμενοι φορείς τους υποχρεούνται:

- α) να αφαιρούν υφιστάμενα εμπόδια κάθε είδους,
- β) να τηρούν τις αρχές καθολικού σχεδιασμού σε κάθε τομέα της αρμοδιότητάς του ή δραστηριοποίησής του, προκειμένου να διασφαλίζει για τα άτομα με αναπηρία την προσβασιμότητα των υποδομών, των υπηρεσιών ή των αγαθών που προσφέρουν,
- γ) να παρέχουν, όπου απαιτείται σε συγκεκριμένη περίπτωση, εύλογες προσαρμογές υπό τη μορφή εξατομικευμένων και κατάλληλων τροποποιήσεων, ρυθμίσεων και ενδεδειγμένων μέτρων, στην περίπτωση που δεν δημιουργούν δυσανάλογο ή αδικαιολόγητο βάρος,
- δ) να απέχουν από πρακτικές, κριτήρια, συνήθειες και συμπεριφορές που συνεπάγονται διακρίσεις σε βάρος των ατόμων με αναπηρία.

Επιπρόσθετα, η Περιφέρεια και οι Δήμοι, προκειμένου να συμβάλλουν στην εφαρμογή των προαναφερθεισών απαιτήσεων στον ιδιωτικό τομέα, επιβάλλεται νομοθετικά στις δημόσιες συμβάσεις να περιλαμβάνουν σχετικές προδιαγραφές και σχετικούς όρους.

Εγχειρίδιο για την ενσωμάτωση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας

Οι «εύλογες προσαρμογές» μπορεί να αφορούν:

- την προσαρμογή των κτιριακών εγκαταστάσεων (π.χ. κατασκευή μιας ράμπας για να μπορεί να κινείται άνετα ένας χρήστης αναπηρικού αμαξιδίου),
- την προσαρμογή του χώρου και της επίπλωσης (π.χ. γραφείο στο οποίο να μπορεί να εισέρχεται αναπηρικό αμαξίδιο),
- την παροχή υποστηρικτικής τεχνολογίας (π.χ. εξοπλισμός, λογισμικό, τεχνικά βοηθήματα),
- την τροποποίηση πολιτικών/διαδικασιών/πρακτικών (π.χ. ευέλικτο ωράριο, διαδικασίες διαφυγής ατόμων με αναπηρία σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης κ.λπ.),
- την παροχή «μορφών ζωντανής βοήθειας και ενδιαμέσων», όπως είναι οι διερμηνείς νοηματικής γλώσσας, οι αναγνώστες και οι συνοδοί για τα τυφλά άτομα, οι προσωπικοί εκπαιδευτές για την εκμάθηση του αντικειμένου της εργασίας για άτομα με νοητική αναπηρία κ.λπ.,
- την παροχή πρόσθετης κατάρτισης στα άτομα με αναπηρία,
- την ευαισθητοποίηση σε ζητήματα αναπηρίας/χρόνιας πάθησης του ευρύτερου περιβάλλοντος στο οποίο βρίσκεται και δραστηριοποιείται το άτομο με αναπηρία/χρόνια πάθηση.

Δεδομένης της εγγύτητάς τους στα προβλήματα, η περιφέρεια και οι Δήμοι μπορούν να κάνουν τη διαφορά στην επίτευξη της ισότητας ευκαιριών, στη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων και στην πρόσβαση σε δικαιώματα, προγράμματα και υπηρεσίες, σχεδιάζοντας το φυσικό, δομημένο και ηλεκτρονικό περιβάλλον και τις διαδικασίες με τρόπο που να επιτρέπει την ισότιμη συμμετοχή όλων των πολιτών.

5. Συμμετοχή των οργανώσεων του αναπηρικού κινήματος στις διαδικασίες διαβούλευσης και λήψης αποφάσεων

Η συμμετοχή των οργανώσεων του αναπηρικού κινήματος στις διαδικασίες διαβούλευσης και λήψης αποφάσεων αποτελούν κεντρικούς πυλώνες της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας και βασικές αρχές καλής διακυβέρνησης. Η διαβούλευση και εμπλοκή των ατόμων με αναπηρία, μέσω των οργανώσεων του αναπηρικού κινήματος, κατά την ανάπτυξη και εφαρμογή

νομοθεσίας και πολιτικών σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης εντάσσεται στις γενικές υποχρεώσεις που η Σύμβαση κατοχυρώνει, δεσμεύοντας τα κράτη -μέλη (άρθρο 4, παρ. 3 της Σύμβασης). Το παγκόσμιο αναπηρικό κίνημα έχει κωδικοποιήσει τη σημασία της συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στα θέματα που τα αφορούν στο σύνθημα «*Τίποτα για εμάς, χωρίς εμάς*». Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες αποτελεί από παράδειγμα διεθνούς κειμένου που συν-διαμορφώθηκε με την ενεργητική συμμετοχή του παγκόσμιου αναπηρικού κινήματος.

5.1 Διαδικασίες διαβούλευσης

Η διαδικασία διαβούλευσης δεν αφορά μόνο τα άτομα με αναπηρία, αλλά κάθε ενδιαφερόμενο πολίτη που επηρεάζεται από τις λαμβανόμενες αποφάσεις. Αποτελεί διαδικασία συμβουλευτικού χαρακτήρα και περιλαμβάνει την ανταλλαγή απόψεων και ιδεών. Η διαβούλευση αποτελεί σημαντική προϋπόθεση για την ενίσχυση της συμμετοχής όλων των κοινωνικών ομάδων. Στην περίπτωση των ατόμων με αναπηρία, η διαβούλευση αποτελεί ουσιαστικό βήμα για την ένταξη των αναγκών τους στο σύνολο των πολιτικών και στρατηγικών που

καθορίζουν την ποιότητα της ζωής τους. Μέσω αυτής, μπορούν να επικοινωνήσουν τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν και να προτείνουν λύσεις για την υπέρβασή τους. Κρίσιμο ζητούμενο στις διαδικασίες διαβούλευσης (φυσικές ή ηλεκτρονικές) είναι εάν αυτές είναι πλήρως προσβάσιμες στα άτομα με αναπηρία και εάν διευκολύνουν και επιτρέπουν την ουσιαστική συμμετοχή τους. Η αποτελεσματική διαβούλευση διευκολύνει τη δημιουργία σχέσεων εμπιστοσύνης, τη διάχυση της πληροφορίας αναφορικά με νέες πολιτικές, μέτρα, προγράμματα δράσεις κ.λπ. που πρόκειται να υλοποιηθούν, την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι δράσεις της περιφερειακής και τοπικής αυτοδιοίκησης επηρεάζουν τα άτομα με αναπηρία, χρόνιες παθήσεις και τις οικογένειές τους. Η διαβούλευση με τις οργανώσεις του αναπηρικού κινήματος πρέπει να λαμβάνει χώρα σε όλες τις φάσεις σχεδιασμού, εφαρμογής, παρακολούθησης και αξιολόγησης.

5.2 Διαδικασίες λήψης αποφάσεων

Η συμμετοχή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων δεν αφορά στην παροχή ή την ανταλλαγή πληροφοριών και απόψεων, αλλά στην από κοινού λήψη αποφάσεων. Για την επίτευξη αυτού απαιτείται η θεσμική εκπροσώπηση των

οργανώσεων του αναπηρικού κινήματος σε επιτροπές, ομάδες εργασίας και λοιπά θεσμικά όργανα που λαμβάνουν αποφάσεις. Η συμμετοχή των οργανώσεων του αναπηρικού κινήματος στη διαδικασία λήψης αποφάσεων πρέπει να λαμβάνει χώρα σε όλες τις φάσεις σχεδιασμού, εφαρμογής, παρακολούθησης και αξιολόγησης.

6. Εκτίμηση & αξιολόγηση των επιπτώσεων στα άτομα με αναπηρία

Η εκπλήρωση από τις Περιφέρειες και τους Δήμους της χώρας υποχρεώσεων που προβλέπονται στο ν.4488/2017, όπως: i) η υποχρέωση για οριζόντια ενσωμάτωση της διάστασης της αναπηρίας σε κάθε δημόσια πολιτική, διοικητική διαδικασία, δράση, μέτρο και πρόγραμμα (άρθρο 62, παρ. 1) και ii) η υποχρέωση για τον καθολικό σχεδιασμό διοικητικών προϊόντων, περιβαλλόντων και υπηρεσιών (άρθρο 63, παρ. 1), προϋποθέτει την εκτίμηση και αξιολόγηση των επιπτώσεων στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία.

Η εκτίμηση και αξιολόγηση των επιπτώσεων στα άτομα με αναπηρία μπορεί να αφορά σε:

- ✓ Αποφάσεις, νομοθεσία, πολιτικές, μέτρα, δράσεις και υπηρεσίες σε διάφορους τομείς (π.χ. υγεία, κοινωνική προστασία, παιδεία, απασχόληση, πολιτισμό, περιβάλλον, κ.λπ.) που είτε αφορούν αποκλειστικά και μόνο τα άτομα με αναπηρία είτε τον γενικό πληθυσμό.
- ✓ Διαδικασίες, πρακτικές, λειτουργίες και οδηγίες που μπορούν να επηρεάζουν σημαντικά τη ζωή των ατόμων με αναπηρία (είτε να διευκολύνουν είτε να θέτουν εμπόδια και να δημιουργούν διακρίσεις και αποκλεισμούς).

Η (εκ των προτέρων) **εκτίμηση των επιπτώσεων στα άτομα με αναπηρία** είναι μια διαδικασία μέσω της οποίας εξετάζεται ο εν δυνάμει αντίκτυπος και οι συνέπειες που ενδέχεται να έχουν σχεδιαζόμενες πολιτικές, δράσεις, μέτρα, προγράμματα κ.λπ. στην απρόσκοπτη άσκηση από τα άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Η (εκ των υστέρων) **αξιολόγηση των επιπτώσεων στα άτομα με αναπηρία** είναι μια διαδικασία μέσω της οποίας εξετάζεται ο αντίκτυπος και οι συνέπειες, θετικές ή αρνητικές, που έχουν τρέχουσες ή ολοκληρωμένες πολιτικές, δράσεις, μέτρα, προγράμματα κ.λπ. στην απρόσκοπτη άσκηση από τα άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις των

θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Στις διαδικασίες αυτές πρέπει να συμμετέχουν ειδικοί σε θέματα αναπηρίας/χρόνιας πάθησης, καθώς και άτομα με αναπηρία, χρόνιες παθήσεις και μέλη των οικογενειών τους, ώστε να διασφαλίζεται ότι λαμβάνεται υπόψη και η δική τους γνώση και εμπειρία.

Η εκτίμηση και αξιολόγηση των επιπτώσεων στα άτομα με αναπηρία αποτελεί:

- Έναν τρόπο σκέψης που προωθεί την κοινωνική ένταξη και αντιμετωπίζει το κοινωνικό σύνολο ως άθροισμα ίσων υποκειμένων με διαφορετικά χαρακτηριστικά και ανάγκες. Υπό αυτήν την έννοια δεν αφορά μόνο επίσημες, αλλά και ανεπίσημες ενέργειες/αποφάσεις.
- Ένα εργαλείο που βοηθά τους φορείς χάραξης και άσκησης πολιτικής να εντοπίζουν τις επιπτώσεις των αποφάσεων και των πολιτικών τους σε συγκεκριμένα θέματα ή ομάδες πληθυσμού, και ως εκ τούτου να αμβλύνουν ή να αποτρέψουν μη επιθυμητές επιπτώσεις. Τους βοηθά, συνεπώς, να εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους για πρόληψη και εξάλειψη των διακρίσεων και του κοινωνικού αποκλεισμού, και να προσδιορίζουν τις ενέργειες που απαιτούνται για την προώθηση και διασφάλιση της ισότητας και της ευημερίας για όλους τους πολίτες, με ή χωρίς αναπηρία/χρόνια πάθηση.

Η εκτίμηση και αξιολόγηση των επιπτώσεων στα άτομα με αναπηρία συμβάλλει:

- ✓ Στη λήψη αποφάσεων με πλήρη επίγνωση των πιθανών και ενδεχόμενων επιπτώσεών τους στα άτομα με αναπηρία.
- ✓ Στη λήψη αποφάσεων που δεν εισάγουν διακρίσεις σε βάρος των ατόμων με αναπηρία, αλλά προωθούν την ισότητα των ευκαιριών.
- ✓ Στο σχεδιασμό πολιτικών, μέτρων, προγραμμάτων και υπηρεσιών που είναι σχεδιασμένα για όλους.
- ✓ Στην ανταποκρισιμότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και στην ίση μεταχείριση όλων των πολιτών, με ή χωρίς αναπηρία.
- ✓ Στην αποτελεσματικότερη και αποδοτικότερη διαχείριση πόρων, αφού λαμβάνονται εγκαίρως υπόψη οι ανάγκες των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις και δεν χρειάζεται να γίνουν σε μεταγενέστερο στάδιο διορθωτικές παρεμβάσεις, οι οποίες κοστίζουν περισσότερο.

Τα αποτελέσματα από την αξιολόγηση των επιπτώσεων στα άτομα με αναπηρία μπορούν να αξιοποιηθούν για:

- τη διαμόρφωση νέων πολιτικών, μέτρων, δράσεων, προγραμμάτων κ.λπ.
- τον επανασχεδιασμό των υφιστάμενων πολιτικών, μέτρων, δράσεων, προγραμμάτων κ.λπ.

Η εκτίμηση/αξιολόγηση των επιπτώσεων αφορά όλο τον «κύκλο ζωής» μιας απόφασης, πολιτικής, μέτρου, δράσης, προγράμματος κ.λπ. Δηλαδή, πρέπει να λαμβάνει χώρα τόσο στη φάση του αρχικού σχεδιασμού όσο και στις φάσεις της εφαρμογής και της παρακολούθησης. Πρόκειται για μια συνεχιζόμενη διαδικασία και όχι για κάτι που συμβαίνει μόνο μία φορά κατά την έναρξη ή την ολοκλήρωση μιας απόφασης, πολιτικής, μέτρου δράσης κ.λπ. Επίσης, είναι σημαντικό η εκτίμηση/αξιολόγηση των επιπτώσεων να αποτελεί βάση διαβούλευσης με τα εμπλεκόμενα μέρη κατά τον αρχικό σχεδιασμό των αποφάσεων, πολιτικών μέτρων, δράσεων κ.λπ.

6.1 Η διαδικασία εκτίμησης/αξιολόγησης των επιπτώσεων στα άτομα με αναπηρία σε πέντε βήματα

1^ο Βήμα Συσχέτιση της πολιτικής, μέτρου, δράσης, προγράμματος κ.λπ. με την ομάδα των ατόμων με αναπηρία

Πρώτο βήμα αποτελεί η οριοθέτηση της στόχευσης της σχεδιαζόμενης πολιτικής, του μέτρου, της δράσης, του προγράμματος κ.λπ. προκειμένου να προσδιοριστεί εάν θα

έχει αντίκτυπο στα άτομα με αναπηρία και στα άτομα με χρόνιες παθήσεις. Εάν, για παράδειγμα, το μέτρο είναι γενικής εφαρμογής, θεωρείται ότι επηρεάζει εξ' ορισμού και τα άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις. Εάν απευθύνεται σε επιμέρους ομάδες-στόχο, διερευνάται εάν, και σε ποιο βαθμό, σε αυτές περιλαμβάνονται και τα άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις. Εάν απευθύνεται αποκλειστικά σε άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις, διερευνάται με ποιο τρόπο θα μπορούσε να επηρεάσει άτομα με διαφορετικό τύπο αναπηρίας/χρόνιας πάθησης. Τέλος, εξετάζεται εάν η πολιτική, το μέτρο, η δράση, το πρόγραμμα κ.λπ. μπορεί να επηρεάσει ομάδες εκτός του πληθυσμού-στόχου, κι αν θα μπορούσαν τα άτομα αυτά να έχουν κάποιας μορφής αναπηρία/χρόνια πάθηση.

2^ο Βήμα Συγκέντρωση στοιχείων και πληροφοριών για την τεκμηρίωση των επιπτώσεων

Δεύτερο βήμα αποτελεί η τεκμηρίωση των επιπτώσεων στα άτομα με αναπηρία μέσω της ανάλυσης πληροφοριών και δεδομένων, ποσοτικών και ποιοτικών, που συγκεντρώνονται ειδικά για αυτόν τον σκοπό.

3^ο Βήμα Προσδιορισμός του είδους των επιπτώσεων

Αν η πολιτική, το μέτρο, η δράση, το πρόγραμμα κ.λπ. έχει αντίκτυπο στα άτομα με αναπηρία, το βήμα αυτό εστιάζει στην ανάλυση του είδους των επιπτώσεων. Επιχειρεί να τεκμηριώσει ποιος θα είναι ο αντίκτυπος, είτε θετικός είτε αρνητικός, στα άτομα με διαφορετικές κατηγορίες αναπηρίας (π.χ. κινητικές, αισθητηριακές, ψυχικές κ.λπ.) ή χρόνιας πάθησης (π.χ. άτομα με θαλασσαιμία, νεφροπάθεια, σακχαρώδη διαβήτη κ.λπ.) και διαφορετικού προφίλ, δηλαδή άνδρες, γυναίκες, παιδιά, ηλικιωμένους με αναπηρία κ.λπ.

4^ο Βήμα Μέτρα για την αντιμετώπιση αρνητικών επιπτώσεων

Αν η αξιολόγηση αναδεικνύει πιθανές αρνητικές επιπτώσεις, στο βήμα αυτό εξετάζονται οι τρόποι με τους οποίους αυτές μπορούν να μετριαστούν. Κάθε αρνητική επίδραση που έχει εντοπιστεί εξετάζεται σε μεγαλύτερο βάθος με σκοπό την εξεύρεση εναλλακτικών λύσεων προκειμένου να αμβλυνθεί, να ελαχιστοποιηθεί ή να εκλείψει. Κατά την ανάπτυξη εναλλακτικών λύσεων πρέπει να ληφθούν υπόψη τυχόν ακούσιες αρνητικές συνέπειες για τα άτομα χωρίς αναπηρία.

5^ο Βήμα Παρακολούθηση επιπτώσεων

Στο βήμα αυτό λαμβάνει χώρα ο σχεδιασμός των απαιτούμενων ενεργειών παρακολούθησης των επιπτώσεων στη ζωή των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις με το πέρασμα του χρόνου. Η διαδικασία αυτή στοχεύει στον εντοπισμό πραγματικών ή πιθανών, θετικών ή αρνητικών επιπτώσεων, ώστε ο σχεδιασμός και η υλοποίηση να προωθούν την ίση μεταχείριση και την ισότητα.

6.2 Κρίσιμα ερωτήματα που πρέπει να εξετάζονται κατά τη διαδικασία εκτίμησης/αξιολόγησης των επιπτώσεων στην αναπηρία

- **Κατά τον σχεδιασμό πολιτικών, μέτρων, δράσεων, προγραμμάτων κ.λπ., ενδεικτικά ερωτήματα που πρέπει να εξετάζονται είναι τα εξής:**
 - ✓ Τι επιπτώσεις αναμένεται να έχει η πολιτική, μέτρο, δράση, πρόγραμμα κ.λπ. στα άτομα με αναπηρία;
 - ✓ Σε ποιες ομάδες ατόμων με αναπηρία ενδέχεται να υπάρξει αντίκτυπος;

- ✓ Είναι ο αντίκτυπος θετικός ή αρνητικός ή και τα δύο;
 - ✓ Ποιες περαιτέρω πληροφορίες απαιτούνται για να μετρηθεί η πιθανότητα και η έκταση των επιπτώσεων;
 - ✓ Από πού και πώς μπορούν να ληφθούν αυτές οι πληροφορίες;
 - ✓ Τι λένε όλα τα διαθέσιμα στοιχεία για τον πιθανό αντίκτυπο της πολιτικής στην αναπηρία;
 - ✓ Τι μέτρα πρέπει να ληφθούν ώστε να μειωθούν ενδεχόμενες αρνητικές επιπτώσεις;
 - ✓ Τι μέτρα πρέπει να ληφθούν προκειμένου να μεγιστοποιηθεί ο θετικός αντίκτυπος;
 - ✓ Τι μάθαμε από τη διαδικασία εκτίμησης των επιπτώσεων στα άτομα με αναπηρία;
- **Κατά την υλοποίηση πολιτικών, μέτρων, δράσεων, προγραμμάτων κ.λπ., ενδεικτικά ερωτήματα που πρέπει να εξετάζονται είναι τα εξής:**
 - ✓ Τι πραγματικές επιπτώσεις έχει η πολιτική, μέτρο, δράση, πρόγραμμα κ.λπ. στα άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις;
 - ✓ Ποιες ομάδες ατόμων με αναπηρία επηρεάστηκαν και με ποιον τρόπο;

- ✓ Είναι οι επιπτώσεις θετικές ή αρνητικές (ή και τα δυο); Πόσο σημαντικές είναι;
 - ✓ Τι μέτρα απαιτούνται για να αμβλυνθούν οι αρνητικές επιπτώσεις;
 - ✓ Τι μέτρα πρέπει να ληφθούν για να μεγιστοποιηθούν οι θετικές επιπτώσεις;
 - ✓ Τι περαιτέρω στοιχεία απαιτούνται για τη συνολική αξιολόγηση των επιπτώσεων στα άτομα με αναπηρία;
- **Κατά την ολοκλήρωση πολιτικών, μέτρων, δράσεων, προγραμμάτων κ.λπ., ενδεικτικά ερωτήματα που πρέπει να εξετάζονται είναι τα εξής:**
 - ✓ Τι συνολικές επιπτώσεις είχε η πολιτική, μέτρο, δράση, πρόγραμμα κ.λπ. στα άτομα με αναπηρία; Πώς αυτές κατανέμονται ανά ομάδα ατόμων με αναπηρία, ανά ηλικία, φύλο, γεωγραφική προέλευση;
 - ✓ Ποιες επιπτώσεις είναι θετικές και ποιες αρνητικές και γιατί;
 - ✓ Πώς αξιολογούν τα άτομα με αναπηρία τη συγκεκριμένη πολιτική;

- ✓ Τι πήγε καλά; Τι θα μπορούσε να είχε πάει καλύτερα;
- ✓ Πώς αξιολογείται η διαδικασία αξιολόγησης που ακολουθήθηκε;
- ✓ Τι θα μπορούσε να γνωστοποιηθεί σε συναδέλφους άλλων φορέων/υπηρεσιών ώστε να επωφεληθούν και αυτοί από τα συμπεράσματα της αξιολόγησης κατά το σχεδιασμό μελλοντικών πολιτικών, μέτρων, δράσεων, προγραμμάτων κ.λπ.;

6.3 Συγκέντρωση στοιχείων και πληροφοριών για τον προσδιορισμό και την παρακολούθηση των επιπτώσεων

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η χρήση και ανάλυση πληροφοριών και δεδομένων, ποσοτικών και ποιοτικών, που είτε είναι ήδη διαθέσιμα είτε συγκεντρώνονται για το σκοπό αυτό. Κατά τη διαδικασία συλλογής πληροφοριών και δεδομένων, ενδεικτικά ερωτήματα που πρέπει να απαντηθούν είναι τα εξής:

- ✓ Τι χρειάζομαι; / Τι θέλω να μάθω;
- ✓ Ποια δεδομένα απαιτούνται για να διασφαλιστεί ότι λαμβάνονται υπόψη όλες οι πτυχές της πολιτικής, μέτρου, δράσης, προγράμματος κ.λπ., τις επιπτώσεις

του οποίου θέλω να εκτιμήσω στην αναπηρία;

- ✓ Υπάρχουν ήδη διαθέσιμα δεδομένα και, αν ναι, από πού μπορώ να τα αντλήσω;
- ✓ Ποιος μπορεί να βοηθήσει να προσδιοριστούν και να συγκεντρωθούν επιπλέον δεδομένα και πληροφορίες που ενδέχεται να απαιτούνται για την αξιολόγηση της πιθανότητας και της έκτασης των επιπτώσεων;

Σύμφωνα με το άρθρο 62, παρ. 1, του ν.4488/2017, τα Επιμέρους Σημεία Αναφοράς για την παρακολούθηση εφαρμογής της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, τα οποία βρίσκονται στις Περιφέρειες και τους Δήμους, οφείλουν να *«Συλλέγουν και τηρούν επιμέρους στατιστικά στοιχεία για την αναπηρία ως προς τους τομείς ευθύνης τους»*. Η ετερογένεια που χαρακτηρίζει τον πληθυσμό με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις απαιτεί διαφοροποιημένες μεθοδολογίες μέτρησης προκειμένου να αποτυπωθούν οι υποκατηγορίες του πληθυσμού, καθώς και οι διαφορετικές εκδοχές και τα είδη των εμποδίων που αντιμετωπίζουν. Προκειμένου να καταστεί ορατή και να αναλυθεί στις πραγματικές της διαστάσεις η μεγάλη αυτή πληθυσμιακή ομάδα, χρειάζονται αξιόπιστα και έγκυρα στατιστικά εργαλεία, ικανά να αποτυπώσουν αφενός το γενικό σύνολο των ατόμων

αυτών με κοινό γνώρισμα την κατάστασης υγείας που σε αλληλεπίδραση με το περιβάλλον περιορίζει τη δραστηριότητά τους, αφετέρου τις ιδιαίτερες υποκατηγορίες και τους περιορισμούς που αυτές αντιμετωπίζουν.

Τα στατιστικά στοιχεία εξυπηρετούν μια σειρά από στόχους:

1^{ον} - βοηθούν στον εντοπισμό και την άρση των ανισοτήτων σε διάφορους τομείς, όπως η είναι η κοινωνική προστασία, η απασχόληση, η εκπαίδευση κ.λπ. και στον προσδιορισμό των κατάλληλων πολιτικών και μέτρων.

2^{ον} - συμβάλλουν στην αποτελεσματική παρακολούθηση της εφαρμογής των δικαιωμάτων και στην αξιολόγηση των σχετικών πολιτικών.

3^{ον} - συνιστούν εργαλεία ευαισθητοποίησης και άσκησης πίεσης για την αντιμετώπιση και επίλυση σημαντικών προβλημάτων.

4^{ον} - συμβάλλουν στην έρευνα και στην προαγωγή της γνώσης αναφορικά με ειδικές πτυχές της αναπηρίας/χρόνιας πάθησης ή άλλων θεμάτων που άπτονται της ισότητας.

Ιδιαίτερα θετικό είναι το γεγονός ότι τα άτομα με αναπηρία, τα οποία δεκαετίες παρέμεναν σχεδόν «αόρατα» για τις επίσημες στατιστικές του ελληνικού κράτους, λαμβάνονται πλέον υπόψη στις εθνικές έρευνες ως μια διακριτή κοινωνική κατηγορία πολιτών. Ως εκ τούτου, δίνεται η δυνατότητα να αποτυπωθούν με αριθμούς σημαντικές πτυχές της διαβίωσης των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις στη χώρα.

Βασικές πηγές άντλησης στοιχείων και δεδομένων για την αναπηρία

- Η **Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία** - Eurostat, είναι αρμόδια για τη δημοσίευση στατιστικών και δεικτών σε ευρωπαϊκό επίπεδο, καθιστώντας δυνατή τη σύγκριση χωρών και περιφερειών ως προς βασικά κοινωνικά και οικονομικά μεγέθη.

Η Eurostat περιλαμβάνει ειδική ενότητα για την αναπηρία στα στατιστικά της στοιχεία⁶. Τα στοιχεία της προέρχονται από τις εξής πηγές:

- *«Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών» (EU-SILC)*, η οποία παρέχει κατ' έτος στοιχεία και για τον πληθυσμό των ατόμων με αναπηρία (2005-2016). Σε αυτήν την έρευνα χρησιμοποιείται ο δείκτης «GALI» (Global Activity Limitation Index) ως ένας έμμεσος δείκτης υπολογισμού του πληθυσμού με αναπηρία. Ο δείκτης «GALI» προσεγγίζει την αναπηρία ως την ύπαρξη περιορισμού/δυσκολίας στις συνήθειες για τον πληθυσμό δραστηριότητες εξαιτίας προβλημάτων υγείας. Ειδικότερα, το ερώτημα, που συνιστά τη βάση του εν λόγω δείκτη, εξετάζει εάν - σύμφωνα με την προσωπική του εκτίμηση- ο ερευνώμενος θεωρεί ότι έχει περιορίσει σε κάποιο βαθμό, εξαιτίας κάποιου χρόνιου προβλήματος υγείας, σωματικού ή ψυχικού, καθημερινές/συνήθειες για το γενικό πληθυσμό δραστηριότητες, για διάστημα μεγαλύτερο των 6 μηνών.
- *«Ειδική Έρευνα για την Εργασία των Ατόμων με Προβλήματα Υγείας/Αναπηρία» (LFS - Ad hoc module της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού του 2011)*. Σε αυτήν

⁶ Διαθέσιμα στο: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Disability_statistics

υιοθετούνται οι ακόλουθοι βασικοί ορισμοί, σύμφωνα με τους οποίους ως άτομα με αναπηρία ορίζονται: i) τα άτομα με δυσκολία σε κάποια βασική δραστηριότητα (στην όραση, στην ακοή, στο βάδισμα, στην επικοινωνία κ.α.), και ii) τα άτομα που αντιμετωπίζουν κάποιο περιορισμό στην εργασία λόγω ενός μακροχρόνιου προβλήματος υγείας ή /και δυσκολίας σε μια βασική δραστηριότητα.

- *«Ευρωπαϊκή έρευνα για την Υγεία & την Κοινωνική Ενσωμάτωση»* (European Health and Social Integration Survey, EHSIS) με έτος αναφοράς το 2012. Σε αυτήν ως άτομα με αναπηρία νοούνται εκείνα που αντιμετωπίζουν εμπόδια στη συμμετοχή τους σε οποιονδήποτε από τους παρακάτω 10 βασικούς τομείς ζωής, λόγω -μεταξύ άλλων- ενός προβλήματος υγείας ή ενός βασικού περιορισμού της δραστηριότητάς τους: κινητικότητα, μετακίνηση με κάποιο μέσο, πρόσβαση σε κτηριακές υποδομές, εκπαίδευση & κατάρτιση, απασχόληση, χρήση διαδικτύου, κοινωνικές επαφές & υποστήριξη, δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου, οικονομική ζωή, στάσεις & συμπεριφορές.

- Η **Ελληνική Στατιστική Αρχή - ΕΛ.ΣΤΑΤ.**⁷, διενεργεί και διαθέτει σε εθνικό επίπεδο τις έρευνες και τα στατιστικά δεδομένα που παράγονται στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Στατιστικού Συστήματος υπό την εποπτεία της Eurostat. Στο άρθρο 68 του ν.4488/2017, ορίζεται ως υποχρέωση του ελληνικού στατιστικού συστήματος να συλλέγει και να διαχέει στατιστικές για τα άτομα με αναπηρία και ότι «Για τους σκοπούς του σχεδιασμού των ως άνω στατιστικών και της διάχυσης των παραγόμενων δεδομένων, οι φορείς, τελούν σε διαβούλευση με το Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία». Η ΕΛ.ΣΤΑΤ., αναγνωρίζοντας την αναγκαιότητα ύπαρξης στατιστικών στοιχείων εστιασμένων στην αναπηρία και ανάπτυξης ειδικών δεικτών, και στη βάση της προαναφερθείσας θεσμικής της υποχρέωσης, συνεργάζεται στενά με το Παρατηρητήριο της Ε.Σ.Α.μεΑ. και συμπεριλαμβάνει σε έρευνες νοικοκυριών που διενεργεί πρόσθετα ερωτήματα εστιασμένα στα άτομα με αναπηρία. Η ΕΛ.ΣΤΑΤ. έχει συμπεριλάβει τη διάσταση της

⁷ Βλ. <https://www.statistics.gr/statistics/pop>

αναπηρίας στον προγραμματισμό της για τις έρευνες που διεξάγονται το 2019 και τα επόμενα χρόνια. Έτσι, η χώρα μας θα αποκτήσει τα πρώτα επίσημα δεδομένα με στόχο να συμπεριληφθεί στην απογραφή του 2021 η διάσταση της αναπηρίας και οι δημόσιες αρχές να έχουν τη δυνατότητα να σχεδιάζουν οργανωμένα και στοχευμένα τις παρεμβάσεις τους σε βάθος χρόνου.

- Το **Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας**⁸ της Ε.Σ.Α.μεΑ. Πρόκειται για έργο που έχει ενταχθεί στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση 2014-2020» και συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο). Σκοπός του Παρατηρητηρίου, μεταξύ άλλων, είναι η παρακολούθηση και αξιολόγηση των πολιτικών αναπηρίας σε όλο το εύρος της δημόσιας ζωής υπό το πρίσμα της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας. Το Παρατηρητήριο αντλεί πρωτογενή δεδομένα από τους φορείς του ελληνικού στατιστικού

⁸ Για περισσότερες πληροφορίες στο:
<https://www.paratiritirioanapirias.gr/el/about>

συστήματος και τα επεξεργάζεται υπό την οπτική των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία, μεριμνώντας για την ευρεία διάχυσή τους.

Το Παρατηρητήριο έχει δημοσιεύσει μέχρι στιγμής τα εξής Δελτία Στατιστικής πληροφόρησης⁹:

- Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός στα άτομα με αναπηρία
- Δείκτες απασχόλησης και πληθυσμός με αναπηρία (Μέρος Α')
- Δείκτες απασχόλησης και πληθυσμός με αναπηρία (Μέρος Β')
- Συμμετοχή σε κοινωνικές και πολιτιστικές δραστηριότητες

- Δεδομένα που προκύπτουν από έρευνες που διεξάγονται σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.
- Πληροφορίες που συλλέγονται από επιμέρους υπηρεσίες (π.χ. από την Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης του Επιχειρησιακού Προγράμματος Κεντρικής Μακεδονίας για τον αριθμό των ωφελούμενων με αναπηρία στα προγράμματα του ΕΣΠΑ 2014 -2020,

⁹ Διαθέσιμα στο: <https://www.paratiritirioanapirias.gr/el/results/publications>

από Δομές που απευθύνονται στα άτομα με αναπηρία, κ.λπ.).

- Εκθέσεις, μελέτες και αναφορές που δημοσιεύονται από διάφορους φορείς όπως είναι: ο Συνήγορος του Πολίτη¹⁰, η Ε.Σ.Α.μεΑ.¹¹, το Ακαδημαϊκό Δίκτυο Ευρωπαίων Εμπειρογνομόνων σε Θέματα Αναπηρίας (ANED)¹² κ.λπ.
- Δεδομένα από δελτία παραπόνων και καταγγελίες (π.χ. Συμπαραστάτης του Δημότη και της Επιχείρησης κ.λπ.).
- Πρακτικά από συναντήσεις με αντιπροσωπευτικές οργανώσεις ατόμων με αναπηρία.

Ειδικά σε ότι αφορά τις διαβουλεύσεις με αντιπροσωπευτικές οργανώσεις των ατόμων με αναπηρία, αυτές αποτελούν βασική παράμετρο στην αποτελεσματική εκτίμηση/αξιολόγηση των επιπτώσεων και πρέπει να λαμβάνουν χώρα τόσο σε επίπεδο σχεδιασμού και εφαρμογής πολιτικών όσο και σε επίπεδο παρακολούθησης και αξιολόγησης των αποτελεσμάτων

¹⁰ Βλ. <https://www.synigoros.gr/?i=equality.el.reports>

¹¹ Βλ. <https://www.esamea.gr/publications/books-studies>

¹² Βλ. <https://www.disability-europe.net/country/greece>

τους. Τα ίδια τα άτομα με αναπηρία είναι αυτά που διαθέτουν τη γνώση και την εμπειρία για να εκτιμήσουν καλύτερα από οποιονδήποτε άλλον κατά πόσο υφιστάμενες ή/και σχεδιαζόμενες πολιτικές, δράσεις, μέτρα, προγράμματα, υπηρεσίες, διαδικασίες κ.λπ. ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους ή αντίθετα δεν τις λαμβάνουν υπόψη, εάν διασφαλίζουν θεμελιώδη δικαιώματά τους ή εάν αντίθετα τα καταπατούν, εάν ενθαρρύνουν και διευκολύνουν την ισότιμη συμμετοχή τους ή αντίθετα συντηρούν και δημιουργούν νέα εμπόδια και διακρίσεις σε βάρος τους. Η συμμετοχή των ίδιων των ατόμων με αναπηρία και των αντιπροσωπευτικών τους οργανώσεων -στις οποίες συγκαταλέγονται τόσο οι οργανώσεις των ατόμων με χρόνιες παθήσεις όσο και οι οργανώσεις των γονέων/κηδεμόνων ατόμων με αναπηρία- αποτελεί προϋπόθεση αφενός για τον έγκαιρο και έγκυρο εντοπισμό και τη βαθύτερη κατανόηση αρνητικών συνεπειών που αποδεδειγμένα έχουν ή ενδέχεται να έχουν στη ζωή τους υφιστάμενες και σχεδιαζόμενες πολιτικές, μέτρα, δράσεις κ.λπ., αφετέρου για τη διερεύνηση, επιλογή και εφαρμογή λύσεων που θα συμβάλλουν στην εξάλειψη, ή τουλάχιστον στην ελαχιστοποίηση, των αρνητικών συνεπειών.

7. Η ενσωμάτωση της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας στις κοινωνικές και αναπτυξιακές πολιτικές

Ο ν. 3852/2010 (Αρ. ΦΕΚ 87 Α' /07.06.2010) «*Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης*», όπως τροποποιήθηκε και ισχύει σήμερα, ορίζει τις αρμοδιότητες που ασκούν οι Περιφέρειες και οι Δήμοι. Σύμφωνα με τον νόμο οι **Περιφέρειες** σχεδιάζουν, προγραμματίζουν και υλοποιούν πολιτικές σε περιφερειακό επίπεδο στους εξής τομείς: α) Προγραμματισμού-Ανάπτυξης, β) Γεωργίας-Κτηνοτροφίας-Αλιείας, γ) Φυσικών Πόρων-Ενέργειας-Βιομηχανίας, δ) Απασχόλησης-Εμπορίου-Τουρισμού, ε) Μεταφορών-Επικοινωνιών, στ) Έργων-Χωροταξίας-Περιβάλλοντος, στ) Υγείας, ζ) Παιδείας-Πολιτισμού-Αθλητισμού, η) Πολιτικής Προστασίας και Διοικητικής Μέριμνας και οι **Δήμοι** διαθέτουν υπηρεσιακές μονάδες με τα ακόλουθα αντικείμενα: α) Προγραμματισμού και Ανάπτυξης, β) Οικονομική υπηρεσία, γ) Τεχνική υπηρεσία, δ) Τεχνολογίας, Πληροφορικής και Επικοινωνιών,

ε) Διαφάνειας, στ) Νομικής υποστήριξης, ζ) Διοίκησης - Διαχείρισης ανθρώπινου δυναμικού, η) Άσκησης Κοινωνικής Πολιτικής και Πολιτικών Ισότητας των Φύλων, θ) Περιβάλλοντος - Πολιτικής Προστασίας, ι) Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού, Νέας Γενιάς και ια) Γεωργίας, Κτηνοτροφίας και Αλιείας. Βάσει λοιπόν του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου, οι Δήμοι έχουν περισσότερο κοινωνικό και οι Περιφέρειες περισσότερο αναπτυξιακό προσανατολισμό.

Για τη διασφάλιση της ενσωμάτωσης της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας στις **κοινωνικές πολιτικές**, μέτρα, προγράμματα, δράσεις κ.λπ. πρέπει εκ των προτέρων να εξετάζεται εάν η συγκεκριμένη πολιτική, μέτρο, πρόγραμμα, δράση κ.λπ.:

- ✓ αποτρέπει κάθε μορφής διάκριση λόγω αναπηρίας ή χρόνιας πάθησης και δεν επιβάλλει άμεσα ή έμμεσα αποκλεισμό των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις,
- ✓ προβλέπει την εφαρμογή αυξημένης μοριοδότησης για τη διευκόλυνση της συμμετοχής ατόμων με αναπηρία, χρόνιες παθήσεις και μελών των οικογενειών τους σε αυτές,

- ✓ προβλέπει την κάλυψη του κόστους που απαιτείται για την εφαρμογή εύλογων προσαρμογών,
- ✓ περιλαμβάνει διαδικασίες αίτησης που να είναι προσβάσιμες στα άτομα με αναπηρία (π.χ. προσβάσιμες ηλεκτρονικές πλατφόρμες μέσω των οποίων υποβάλλονται οι αιτήσεις, υπηρεσίες που δέχονται τις αιτήσεις και βρίσκονται σε προσβάσιμες κτηριακές εγκαταστάσεις),
- ✓ περιλαμβάνει προσβάσιμες στα άτομα με αναπηρία ενέργειες πληροφόρησης και σχετικό υλικό.

Αντίστοιχα, για τη διασφάλιση της ενσωμάτωσης της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας στις **αναπτυξιακές πολιτικές**, μέτρα, προγράμματα, δράσεις κ.λπ. πρέπει εκ των προτέρων να εξετάζεται εάν η συγκεκριμένη πολιτική, μέτρο, πρόγραμμα, δράση κ.λπ.:

- ✓ υιοθετεί τις αρχές του καθολικού σχεδιασμού (σε αγαθά, υποδομές και υπηρεσίες, φυσικές και ηλεκτρονικές),
- ✓ αποτρέπει κάθε μορφής διάκριση λόγω αναπηρίας ή χρόνιας πάθησης και δεν δημιουργεί νέα εμπόδια σε βάρος των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις,

- ✓ παρέχει κίνητρα για την έρευνα ή/και παραγωγή εξειδικευμένων αγαθών, προϊόντων και υπηρεσιών, φυσικών και ηλεκτρονικών, που απευθύνονται στους καταναλωτές με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις,
- ✓ παρέχει κίνητρα για τη συμμετοχή ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις σε δράσεις έρευνας, επιχειρηματικότητας κ.λπ.,
- ✓ προβλέπει την κάλυψη του κόστους που απαιτείται για την εφαρμογή εύλογων προσαρμογών.

Πέραν όμως των προαναφερθέντων, σύμφωνα με τους 17 στόχους της Ατζέντας 2030 των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη¹³, κάθε αναπτυξιακή πολιτική, είτε εθνική είτε περιφερειακή είτε τοπική, οφείλει να ενσωματώνει ταυτόχρονα την οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική διάσταση. Στην Ατζέντα 2030, για την εφαρμογή της οποίας έχει δεσμευτεί και η χώρα μας¹⁴, κοινωνική διάσταση σημαίνει άρση των ανισοτήτων/αποκλεισμών και προώθηση των ανθρώπινων δικαιωμάτων με στόχο την εξάλειψη της φτώχειας. Η

¹³ <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>

¹⁴ http://www.ggk.gov.gr/?page_id=5506

Ατζέντα περιλαμβάνει σημαντικές έμμεσες και άμεσες αναφορές στα άτομα με αναπηρία (βλ. σχετικό φυλλάδιο του European Disability Forum μεταφρασμένο στην ελληνική γλώσσα από την Ε.Σ.Α.μεΑ.¹⁵). Συνεπώς, στο νέο μοντέλο ανάπτυξης των ΗΕ δεν υπάρχει διαχωρισμός ανάμεσα σε αναπτυξιακές και κοινωνικές πολιτικές, καθώς η οικονομική μεγέθυνση πρέπει ταυτόχρονα να καταπολεμά τη φτώχεια και να προωθεί την κοινωνική ευημερία και την κοινωνική δικαιοσύνη. Οι στόχοι της Ατζέντας 2030, όπως εξειδικεύονται στο πεδίο της αναπηρίας (βλ. Πίνακα που ακολουθεί), συγκροτούν ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο πάνω στο οποίο μπορούν να αναπτυχθούν πολιτικές διπλής στόχευσης, με αναπτυξιακό και κοινωνικό πρόσημο, οι οποίες να ενσωματώνουν και τη διάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και δη των ατόμων με αναπηρία.

¹⁵ http://www.edf-feph.org/sites/default/files/lealfet_edfsdgs_el.pdf

Εγχειρίδιο για την ενσωμάτωση της
δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας

Στόχοι	Εξειδίκευση στο πεδίο της αναπηρίας
Στόχος 1-Μηδενική φτώχεια	<ul style="list-style-type: none">- Έως το 2030 εξάλειψη της ακραίας φτώχειας για τα άτομα με αναπηρία, τα άτομα με χρόνιες παθήσεις και τις οικογένειές τους (1.1).- Έως το 2030, διασφάλιση ότι όλοι, ιδίως οι φτωχοί και ευάλωτοι, όπως είναι τα άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις έχουν ίσα δικαιώματα πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες, σε φυσικούς πόρους, σε κατάλληλες νέες τεχνολογίες (1.4)
Στόχος 3-Καλή Υγεία & Ευημερία	<ul style="list-style-type: none">- Επίτευξη καθολικής υγειονομικής κάλυψης, πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις σε βασικές ποιοτικές υπηρεσίες υγείας (3.8).
Στόχος 4-Ποιοτική εκπαίδευση	<ul style="list-style-type: none">- Διασφάλιση της ισότιμης πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία, σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης (4.5).- Δημιουργία και αναβάθμιση εκπαιδευτικών εγκαταστάσεων οι οποίες ανταποκρίνονται στις ανάγκες των παιδιών και των ατόμων με αναπηρία (4.α).

Εγχειρίδιο για την ενσωμάτωση της
δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας

Στόχος 5- Ισότητα των φύλων	<ul style="list-style-type: none">- Τερματισμός κάθε μορφής διακρίσεων και εξάλειψη όλων των μορφών βίας σε βάρος των γυναικών και κοριτσιών με αναπηρία (5.1, 5.2).- Διασφάλιση της πλήρους και αποτελεσματικής συμμετοχής των γυναικών με αναπηρία σε όλα τα επίπεδα λήψης αποφάσεων (5.5).
Στόχος 8- Αξιοπρεπής Εργασία & Οικονομική Ανάπτυξη	<ul style="list-style-type: none">- Έως το 2030, επίτευξη πλήρους και παραγωγικής απασχόλησης και αξιοπρεπών θέσεων εργασίας για τα άτομα με αναπηρία (8.5).
Στόχος 10- Λιγότερες ανισότητες	<ul style="list-style-type: none">- Διασφάλιση της ισότητας ευκαιριών και μείωση των αποτελεσμάτων των ανισοτήτων στα άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις, μέσω, μεταξύ άλλων, της εξάλειψης πολιτικών και πρακτικών που επιτρέπουν διακρίσεις, και της εφαρμογής κατάλληλων πολιτικών και δράσεων (10.3).

Στόχος 11- Βιώσιμες Πόλεις & Κοινότητες	<ul style="list-style-type: none">- Έως το 2030, διασφάλιση της πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία σε επαρκή, ασφαλή, προσιτή στέγαση και βασικές υπηρεσίες, και αναβάθμιση των φτωχογειτονιών (11.1).- Έως το 2030, παροχή ασφαλών, προσιτών, προσβάσιμων και βιώσιμων συστημάτων μεταφοράς για όλους, βελτίωση της ασφάλειας των δρόμων, κυρίως μέσω της επέκτασης των δημόσιων συγκοινωνιών, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στις ανάγκες εκείνων που βρίσκονται σε ευάλωτη κατάσταση, όπως είναι τα άτομα με αναπηρία (11.2).- Έως το 2030, παροχή καθολικής πρόσβασης σε ασφαλείς, χωρίς αποκλεισμούς και προσβάσιμους πράσινους και δημόσιους χώρους, ιδίως για τα άτομα με αναπηρία (11.7).
--	---

Έδρα της Ε.Σ.Α.μεΑ. στην Αθήνα:

Ελ. Βενιζέλου 236, Τ.Κ. 163 41, Ηλιούπολη,
Τηλ. + 30 210 9949837, Fax +30 210 5238967
E-mail: esaea@otenet.gr, Ιστοσελίδα: <http://www.esamea.gr>,
<https://www.facebook.com/ESAmAgr/>,
<https://twitter.com/ESAMEAgr>, Youtube ESAmAGr

Γραφείο της Ε.Σ.Α.μεΑ. στη Βόρεια Ελλάδα:

Μελνίκου και Μαρασλή 11, Τ.Κ. 54248 Θεσσαλονίκη
Τηλ. +30 2310 842742, Fax +30 2310 862323
E-mail: esaea2@otenet.gr

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Ε.Π. Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης